Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

ҚИШЛОҚ ҲАҚИҚАТИ

20 ДЕКАБРЬ, ПАЙШАНБА
№ 290 (5.083).
БАҲОСИ 3 ТИЙИН.

Ўзбекистон Коммунистик партияси Марказий Комитетининг газетаси

1974 йил 1 январдан буён нашр этилади ◆ Душанбадан ташқари ҳар куни чиқади

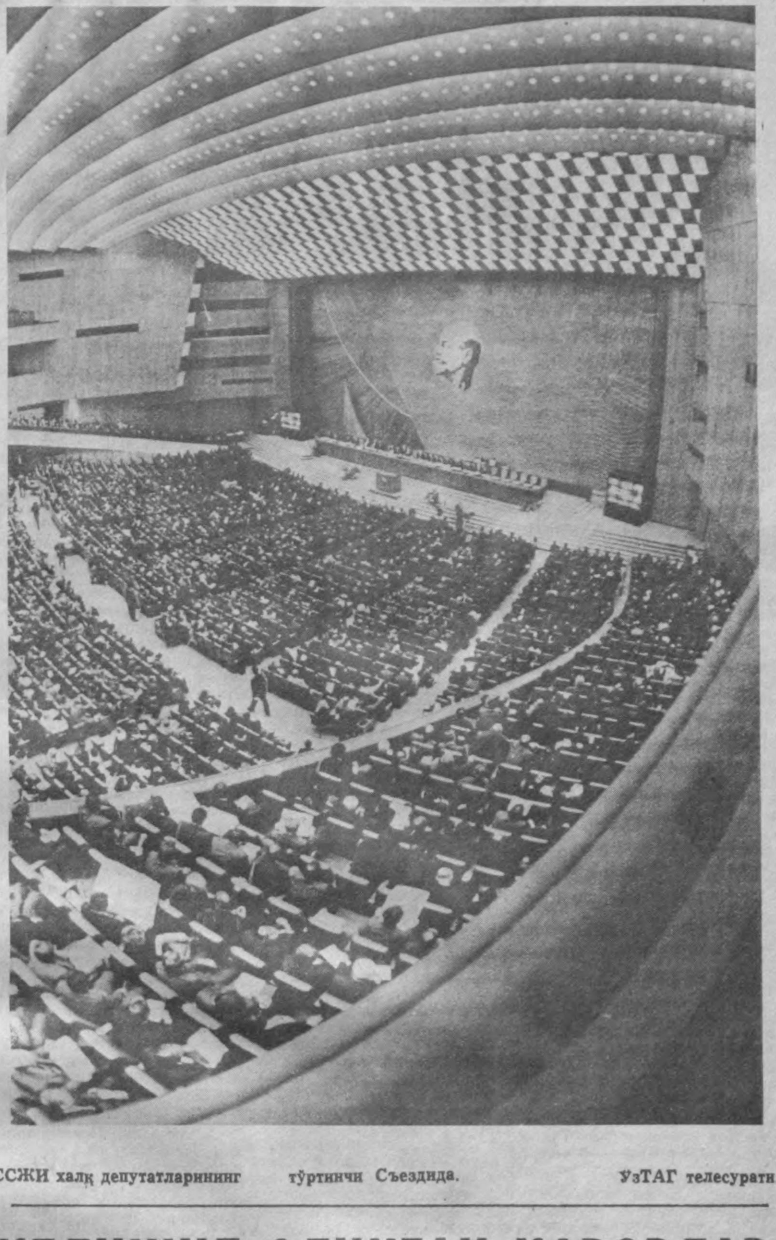

ССЖИ халқ депутатларининг тўртинчи Съездида. ЎзТАГ телесурати.

Ўзбекистон ССЖ Президенти депутат И. А. КАРИМОВ нутқи

(Шаҳрисабз ҳудудий сайлов округи, Қашқадарё вилояти)

Ҳурматли депутат ўртоқлар! Съездимиз янги йил арафасида ўтмоқда. Совет кишлари ўз орзу-умидларинигина эмас, шу билан бирга жиддий хавотирлик ва ташвишларини одатдан ташқари ана шу йил билан боғламоқдалар. Ҳа, мамлакат ғоят хатарли маррага келиб қолди. Ундан нарида бошбошдоқлик, инқироз, миллатлараро мухолифликлар, фуқаролар уруши кўланкаси яққол кўриниб турибди. Буни бугунги кунда ҳамма бўлмасада, кўпчилик англамоқда. Бугунги кунда ҳамма фуқаролар тотувлигини, миллий иноқликни, сиёсий ва иқтисодий барқарорликни, қатъий тартиб ва интизом йўлга қўйилишини, ҳар бир киши ўз ҳаётидан, фарзандлари ва ёр-биродарларининг ҳаётидан хавфсирамай яшаши ва меҳнат қилиши учун хавфсизлик кафолатлари берилишини талаб қилмоқда. Айни шунинг учун ҳам ҳозир ҳокимият тўғрисидаги, уни мустаҳкамлаш ҳақидаги масала ўртага қўйилаётганлиги тушунарлидир. Мамлакатимиз учун «Қаттиққўл»ни эмас балки мустаҳкам давлат тузилмаларини, қатъий мавқеларни, режалаштирилган мақсадни ижро этишда қатъийлик ва изчилликни излаш зарур.

М. С. Горбачевнинг маърузасида вужудга келган аҳволдан чиқишнинг аниқ-равшан йўллари кўрсатиб берилган. Биз Президент дастурини қўллаб-қувватлар эканмиз, унинг ўзини ҳам қўллаб-қувватлаймиз, чунки шу нарса равшанки, мамлакатда вужудга келган вазиятда биз уни бугунги кунда, сиёсий ва иқтисодий тангликдан чиқишнинг машаққатли изланишлари даврида қаёққа, кимлар билан, қай тарзда бориш, нима қилиш кераклигини бошқалардан кўра яхшироқ биладиган раҳбар, деб биламиз. Бундай вазиятда раҳбарни ўзгартиришни, ўртоқлар мен ўзимизнинг устимиздан чиқарилган ҳукмни, имзолаш билан баравар деб ҳисоблайман. Агар Михаил Сергеевич ўз атрофидаги кишиларни ўзгартирса, ҳозирги пайтда вужудга келган вазиятда нималарнидир ўзгартириш мумкинлиги ўз-ўзидан равшан бўлиши керак.

Бизда бошқа масала ҳам бор. Кейинги йилларда қанчадан-қанча турли қонунлар, фармонлар, қарорлар қабул қилмадик. Уларнинг ҳар бири вазиятни тубдан ўзгартириши, яхшилаши мумкин бўлган муҳим тадбир деб кўрсатилмоқда. Бироқ вазият нима учундир яхшиланмаяпти, балки кун сайин ёмонлашмоқда. Кўп нарса бизнингча ҳаракатларимизнинг шунчаки келишиб олинмаганлиги ва изчил эмаслиги сабабли содир бўлмоқда. Бундан бир йил илгари биз бир нарса тўғрисида гапирган бўлсак, энди эса хаёлимизда мутлақо бошқа нарса. Яқиндагина мустақиллик ва ўзини ўзи бошқаришни зўр бериб мақтаган бўлсак, бугун эса «мустақиллик намойиши» тўғрисидаги истеҳзоли фикрлар билдирилмоқда ва айтиш мумкинки, мамлакат бошидан кечираётган барча кулфатларнинг боиси жумҳуриятлар деб кўрсатишга уринишлар бўлмоқда. Яқиндагина ошкоралик тўғрисида тўлиб-тошиб гапирган бўлсак, бугун ниҳоят демократиянинг «ширин меваси»ни кўпайтириб юбориш қанчалик тартибсизликлар ва низоларга сабаб бўлишини англаяпмиз. Доимо изчил бўлиш учун, бизнингча, бўлажак янгиланган ва янгидан ташкил этиладиган тузулмаларнинг жумҳурият ва минтақа ташкилотлари билан ўзаро муносабатлари қоидаларини аниқлаб олишимиз керак. Ўз-ўзидан равшанки, мана шу барча масалалар Иттифоқ шартномасининг лойиҳасида ўз аксини бериши лозим.

Биз, ўртоқлар, Иттифоқ шартномаси, федерация тарафдоримиз. Жумҳуриятнинг қатъий мавқеи ана шундай. Бироқ шартнома лойиҳасининг «юқоридан пастга» қараб ишлаб чиқилиши усулининг ўзи, яъни лойиҳа тузувчиларнинг ғоят муҳим масала хусусида тутган йўли, афсуски, биз учун мақбул эмас. Бизнингча марказ жумҳуриятларнинг ҳуқуқларини белгиламаслиги ва уларнинг ваколатларини кенгайтирмаслиги, балки, аксинча, Иттифоқ қандай бўлишини, ҳокимият тузилмаси қандай бўлишини ва марказ қандай ваколатларга эга бўлишини жумҳуриятлар биргаликда ҳал этиши керак. Мана шу муҳим масалада бизнинг фикримиз Қозоғистоннинг фикри билан бир хилдир.

Баъзиларнинг пухта ўйланмаган қарорлари бошқаларни оғир, кўпинча эса иложсиз аҳволга солиб қўймаслиги учун марказ билан жумҳуриятларнинг ваколатларини бундай белгилаб қўйиш ғоят муҳим аҳамият касб этади. Масалан, чорва харид нархларини ошириш тўғрисидаги Иттифоқ ҳукуматининг ҳозирдаёқ кучга киритилган қарорини бажара бориб, жумҳуриятимизнинг ўзидагина 1991 йилда 2300 миллион сўм маблағни қидириб топишимиз керак. Агар келгуси йилда жумҳурият бюджетининг камомади 10 миллиард сўмдан кўпроқни ташкил этадиган бўлса, бу пулларни қаердан олиш мумкин? Биз бундай маблағларни топа олмаймиз. 1991 йилнинг 1 январидан гўшт ва сут маҳсулотларининг чакана нархлари 2,5-3 баравар ошади. Жумҳуриятда гўшт истеъмол қилиш даражаси йилига ҳар бир кишига 30 килограммдан ошмаётган, айрим минтақаларда эса бундан ҳам камроқ бўлган пайтда шундай қилинмоқда. Одамларнинг норозилигини ва ғалаёнини қандай қилиб тўхтатиб туриш, унинг олдини олиш, буларнинг ҳаммасини қандай қилиб тушунтириб бериш мумкин? Халқ истеъмоли моллари кўпгина турларининг нархи ҳаддан зиёд ошиб кетди. Нарх-наво ошишининг ўрнини қоплашнинг ваъда қилинган воситаси қани, биз биринчи навбатда кам таъминланган аҳолига мадад бериш учун маблағларни қаердан топамиз? Ҳозирча бунга жавоб йўқ.

Шусиз ҳам озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминланишнинг оғир аҳволи янада мушкуллашаётган бир пайтда нарх-наво жадал ўсиб бораётганидан ғазабланган аҳоли биринчи галда кимларни айблайди, деган савол хусусида ўйлаб кўрайлик, ўртоқлар. Жойларда мана шуларнинг ҳаммаси учун жавоб берадиган кишиларни, бизларни айблайди, албатта. Бу борада биз алданмаймиз, ўз истиқболимизни яхши кўриб турибмиз. Яна бунда жумҳуриятлар фақат ўзларига умид боғлашларига тўғри келади.

Ҳозирги кунда биз ҳаммамиз бундай яшаб бўлмайди, демоқдамиз. Аммо ҳар бир минтақа буни ўзича, ўзининг ҳал этилмаган масалалари, ўз ташвишлари нуқтаи назаридан тушунади. Баъзан хабардор бўлмаган одамга қувончимиз ва фахримиз бўлган пахта бизнинг қайғумизга айланганини, деҳқонларимиз эрта тонгдан қош қорайгунча ишлаб, арзимаган ҳақ олганликлари ва олаётганликларини изоҳлаш қанчалик қийинлигига мен ўзимнинг шахсий тажрибамда ишонч ҳосил қилдим. Сув заҳарланмоқда, Орол қуримоқда. Буларнинг ҳаммаси ҳозирнинг ўзидаёқ миллатнинг ирсиятига таъсир кўрсатмоқда. Шунинг учун ҳам бизда болалар орасида ўлим ва аёлларнинг касалликка чалиниши мамлакатда энг юқори даражалардан бирида турибди, пенсиялар эса Иттифоқдан энг паст даражададир.

Дарҳақиқат, одамлар ҳозир бундай яшай олмайдилар ва бундай яшашни истамайдилар. Эндиликда улар сира илгариги одамлар эмас. Миллий ўзлигини англаш, сиёсий фаоллик уйғонди. Сайловчилар, меҳнат жамоалари, депутатлар билан учрашар экансан, эндиликда бундай саволларга жавоб бериш мушкул бўлиб қолди. Биз нефть ва газ қазиб чиқармоқдамиз, нима учун қишлоқларимизнинг 80 фоизи газлаштирилмаган? Нима учун сифатли ичимлик суви йўқ? Нима учун Ўзбекистон аҳолисининг 9 миллион нафари қашшоқ яшамоқда, бозорга ўтиладиган бўлса, уларнинг ҳоли не кечади? Менга ишонаверинг, бу ҳали унчалик мушкул саволлар эмас. Нима учун Ўзбекистонда озиқ-овқат истеъмол қилиш даражаси мамлакатдаги энг паст даражалардан бири бўлиб қолмоқда? Бу саволга нима деб жавоб бериш керак? Агар биз, раҳбарлар ана шу саволларга жавоб бермасак, ким жавоб беради? Ахир, биз халқни боши берк кўчадан олиб чиқмоқчимиз-ку. Биз миллатидан қатъи назар, ҳар бир инсоннинг хавфсизлиги ва муносиб турмуши учун кафолатларни таъминламоқчимиз-ку. Ўртоқлар, мени тўғри тушунинг, биз ўз муаммоларимизни бошқаларнинг зиммасига ортмоқчи эмасмиз. Жумҳуриятда содир бўлаётган барча воқеалар учун масъулиятни биз ўз зиммамизга оламиз.

Фурсат тиғиз бўлгани учун ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий вазиятни барқарорлаштириш юзасидан дастурий сиёсатни батафсил баён этишнинг имкони йўқ. Депутат ўртоқлар, мен жумҳуриятда ўтказилаётган сиёсатнинг фақат принципиал жиҳатлари хусусидагина тўхталиб ўтмоқчиман.

Биринчидан. Шунга ишончимиз комилки, сиёсий ва иқтисодий соҳаларда ислоҳотлар ўтказиш учун интизом ва тартиб биринчи галда зарур бўлади. Биз бу йўлни собитқадамлик билан амалга оширмоқдамиз, бошқарув «жилови»ни қўлдан чиқармаяпмиз ва қўлдан чиқармоқчи ҳам эмасмиз. Чунки шунга аминмизки, ушбу жиловни қайтариб олиш кейин қийин бўлади ёки бунинг иложи бўлмай қолади. Кейинчалик тиклаш қийин бўлган бебаҳо қадриятларни сақлаб қолиш муҳимдир. Булар орасида ҳокимиятга ҳурмат ва армияга ҳурмат ҳам бор.

Иккинчидан. Биз учун жуда муҳим бўлган қоида бор: ижтимоий адолатни ҳимоя қилиш учун нимаики қилиш мумкин бўлса, одамларнинг жуда шошилинч, жуда муҳим талабларини қондириш учун бугуннинг ўзидаёқ нимаики қилиш мумкин бўлса, уларни биз ўз имкониятларимиз ва ваколатимиз доирасида ҳал этмоқдамиз. Бу борада нима ишлар қилинди? Аҳолига ҳозирнинг ўзидаёқ Ўрта Осиёда жуда қимматли бўлган суғориладиган ерлардан 170 минг гектарини томорқа учун ажратиб бердик. Бу ерларга илгари пахта экилган эди. Маҳаллий аҳоли учун бунинг нечоғли аҳамиятга молик эканини фақат Ўзбекистонда яшаган кишигина тушуниши мумкин. Айни вақтда, аҳолига чорва озуқаси ажратиш ва унинг ихтиёридаги чорва сонини кескин кўпайтириш тўғрисидаги масалани ҳал этмоқдамиз. Пахта яккаҳокимлиги анчагина салбий оқибатларга олиб келган эди, эндиликда шундай яккаҳокимликка барҳам бериш тўғрисидаги масала асосан ҳал бўлди. Бошланғич синфларда ўқиётган болалар учун бепул нотушталар, бетоб оналарга ёрдам, пенсионерларга, Улуғ Ватан уруши қатнашчилари ва Афғонистондаги уруш қатнашчиларига, мактаб ўқувчиларига, студентлар, кўп болали оналарга имтиёзлар берилди, ёрдам кўрсатилди, хуллас сўнгги йилда бу борада кўпгина ишлар қилинди. Корхоналарга катта ҳуқуқлар бериш, хусусий мулкчилик амал қилиши доирасини кенгайтириш борасида ҳам дастлабки қадамлар қўйилди, фермер ва деҳқон хўжаликларининг иши кўзга чалиниб қолди.

Учинчидан. Жумҳуриятдаги ҳар бир фуқаронинг кўнглига йўл топиб битта шарт қўймоқчимиз: зиммамизда турган барча вазифаларни, Ўзбекистоннинг барча муаммоларини тинчлик ва миллий тотувлик бўлгандагина, барча миллатлар ва элатлар вакиллари бир-бирини ҳурмат қилиб, муроса қилгандагина ҳал этиш мумкин.

Тўртинчиси, айтиш мумкинки, энг муҳим гап. Принципиал негизда барча соғлом кучларнинг жипслашувига эришмоқдамиз.

Бешинчидан. Жумҳуриятда Ўзбекистон Коммунистик партиясининг обрўси баланд. Одамлар партияга ишонмоқдалар ва унга эргашмоқдалар. Ҳа, худди шундай бўляпти.

Тилга олинган тадбирлар шарофати билан жумҳуриятда умуман мамлакатга хос бўлган иқтисодий таназзулни четлаб ўтишга муваффақ бўлинди ҳамда саноат ва қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқариш ҳажмларининг ўсишига эришилди. Афсуски, бу ҳақда гапирувчилар кам. Кўпроқ салбий ҳодисалар ҳақида сўзлашга ҳаракат қилинмоқда. Қаламини ножўя тебратаётган айрим кимсалар бор, уларга «жўр овоз» бўлаётган кимсалар ҳам бор, худди ана шулар биргаликда бизни миллатчиликда, айирмачиликда ва «ҳоказоларда» айбламоқдалар. Кимларгадир жумҳуриятдаги ишлар маъқул эмас. Буни қарангки, мазкур ишлар кимдир ясаб чиққан қолипга сиғмаётган эмиш. Ҳа, Фарғона, Қўқон, Паркент, Наманганда ўша маълум воқеалар содир бўлди. Лекин бу воқеаларда халқнинг айби йўқ. Ҳурматли ўртоқлар, менга бемалол ишонаверинг, шундай қадимий маърифат ва маданият соҳиби, инсонпарварлик ва одамийликнинг буюк анъаналари соҳиби бўлган халқ, уруш йилларида бутун мамлакатдан келган юз минглаб болаларга иссиқ бағрини тутган халқ сира-сира «миллатчи» ва «айирмачи» бўлолмайди.

Маърузада Ўзбекистондаги ишларнинг аҳволига ана шу нуқтаи назардан баҳо берилишига мен мутлақо қўшила олмайман. Биз бутун миллатга туҳмат қилаётган, ғирт ёлғонни ямламай ютаётган кимсаларни жавобгарликка тортишни талаб қиламиз. Гоҳо Тошкентда жаҳонда энг катта масжид қуриш ҳақида гўё жумҳурият ҳукумати қарор қабул қилган, гоҳида эса бизнинг кўҳна Бухоро шаҳримизда гўё фоҳишабозликка рухсат берилган, деб ёзмоқдалар. Ана шу ёлғон-яшиқ гаплар марказий газеталарда кетма-кет ёзилмоқда. Айбдорларни эса топиша олмаяпти ёки топишни исташмаяпти, чоғи. Демак, бу кимгадир зарур-да.

Кеча тўртинчи съезд бошланган куни эрталабдан бошлаб Марказий телевидение Ўзбекистон ҳуддидаги уюшган жиноятчилик тўғрисидаги 4 серияли фильмни кўрсата бошлади. Худди шунингдек, халқ депутатларининг бундан илгариги учинчи съезди иш бошлаган биринчи куни Ўзбекистондаги пинхона иқтисодиёт тўғрисидаги 6 серияли фильм намойиш этила бошлаган эди. Бу нимадан далолат бермоқда ва бу кимга керак? Наҳотки, мафия фақат Ўзбекистонда иш кўраётган бўлса (**Қарсаклар**).

Ҳа, ўртоқлар, бутун мамлакатда бўлганидек, бугун бизга ҳам сира осон тутиб бўлмайди. Нима қилиш керак? Чет элдан келаётган совғаларга кўз тикмасдан, бир-биримизга ёрдам бериш учун жипслашишимиз керак. Ҳозирги вазиятдан чиқишнинг йўли ана шунда. Ушбу съездимизда халқимизга аниқ-равшан мақсадни айтишимиз лозим. Шунга ишончим комилки, маънавий ва ахлоқий камолотсиз, барчамизни бирлаштириши лозим бўлган ишлар ва мақсадларсиз мамлакат тангликдан чиқа олмайди. Мамлакатимиз учун ифтихор туйғусини тиклашимиз, ўзимизга ва бир-биримизга ҳурмат-эҳтиром туйғусини тиклашимиз зарур. Фарзандларимизга муносиб ҳаётни армуғон этайлик, уларга абадий ҳақиқатларга ишончни, дўстлик ва ўзаро ҳурмат ғояларига ишончни бахш этайлик. Шу эзгу ният йўлида яшаса ва меҳнат қилса арзийди, ўртоқлар (**Қарсаклар**).

КЕЛИШИБ ОЛИНГАН ҚАРОРЛАР ВА ҲАРАКАТЛАР ЗАРУР

18 декабрь куни Съезднинг **А. И. Лукьянов** раислигида ўтган эрталабки мажлисида депутатлар яқинда тўсатдан вафот этган ССЖИ халқ депутати **Б. В. Адлейба**нинг хотирасини бир дақиқа сукут сақлаб ҳурмат билан эсга олдилар. У узоқ вақт Абхазия партия ташкилотига бошчилик қилган эди.

Шундан кейин Съезд Котибиятининг раҳбари **А. П. Яненко** мамлакат аҳолисининг ССЖИ Президенти маърузасига деярли шу дақиқадаёқ ўз муносабатини билдирганликларини маълум қилди. Съездга келган телеграммалар ва телефон қўнғироқларида кўпчилик маъруза амалий тусда бўлиб, унда кўпгина қизиқарли таклифлар бор, деган асосий фикрни билдирган.

Котибият раҳбари Президент маърузаси юзасидан музокараларда сўзга чиқиш учун 439 депутат рўйхатга ёзилганини ҳам маълум қилди. «Иттифоқ» гуруҳи ССЖИ Ташқи ишлар вазирлигининг ССЖИнинг ташқи сиёсати тўғрисидаги ҳисоботини ва ССЖИ Давлат хавфсизлиги қўмитаси раисининг ахборотини тинглашни таклиф этди. Котибият улар кун тартиби масалаларига доир мунозарада сўзга чиқиши маъқул бўлади деб ҳисоблайди.

Депутат **Н. Н. Гриценко** мамлакатдаги аҳвол ҳамда вужудга келган танг ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий вазиятни бартараф этиш тадбирлари тўғрисидаги масала юзасидан музокарани бошлаб берди. Иттифоқ Кенгашининг меҳнат, нарх ва ижтимоий сиёсат масалалари комиссияси раиси фуқароларнинг меҳнат қилишга бўлган конституциявий ҳуқуқини таъминлаш масаласига батафсил тўхталиб, иш билан таъминлаш тўғрисидаги қонунни 1991 йилнинг январидан кечикмай қабул қилишни ва айни пайтда иш билан таъминлаш умумдавлат хизматини ташкил этишни таклиф қилди. У Съезд барча даражалардаги Советларга мурожаат қилиб, мамлакат Олий Кенгашига корхоналарнинг 1991 йилда нормал ишлаши учун уларнинг меҳнат жамоаларини ҳуқуқий жиҳатдан таъминлаш ва уларга ёрдам бериш тадбирларини январь ойида бўладиган сессияларда муҳокама қилишни таклиф этиш тўғрисида топшириқ беришини таклиф қилди.

Нотиқ қисқа муддатларда нарх белгилаш ягона сиёсатини аниқлаб олиш, моллар ва хизматлар нархи ўзгаришини ҳисобга олиб даромадларни индекслаш тартибини белгилаш, ташқи иқтисодий фаолиятни яхшилашдан олинган валюта ҳисобига истеъмол бозорини моллар билан мўл-кўл таъминлаш зарурлигини таъкидлади.

Мамлакатдаги вазият қаттиққўл, эҳтимол яқин орада ғоят қаттиққўл, айни пайтда ўзаро келишиб олинган қарорлар қабул қилинишини тақозо этмоқда, дейди депутат **В. И. Лисицкий**. У Съезд қатнашчилари иқтисодий тангликдан чиқиши учун, унинг ибораси билан айтганда, баррикадаларнинг бир томонига ўтишга даъват этди. «Қора денгиз кемасозлик заводи» ишлаб чиқариш бирлашмаси бош директорининг иқтисодиёт масалалари билан шуғулланувчи ўринбосари ССЖИ Президентининг, ҳукуматининг, шунингдек иттифоқдош жумҳуриятлар ҳукуматларининг ўтиш даврида хўжалик алоқаларини сақлаб қолиш борасидаги куч-ғайратларини қўллаб-қувватлашни таклиф этди. Хўжалик алоқаларини фақат истеъмолчининг розилиги билангина ўзгартириш мумкин. У меҳнат ва истеъмол мезони, иқтисодий рағбатлантириш фондлари тузилиши устидан қаттиқ назорат ўрнатилиши зарурлигини ҳам айтди.

Агар биз бутун эътиборни мамлакат Президенти ва ҳукуматни танқид қилишга қаратадиган бўлсак, деди Съезд ишининг биринчи куни тўғрисидаги таассуротларини ўртоқлашар экан, Белоруссия Компартияси Марказий Қўмитасининг биринчи котиби **А. А. Малофеев**, ҳозирги анжуманимиз олдида турган вазифани бажара олмаймиз. Нотиқ Президент маърузасининг асосий қоидаларини маъқуллашини айтди. У Съездда айтилган «ҳар хил иш ташлашлар ва митинглар ўтказиш»ни тўхтатиб туриш тўғрисидаги таклифларни ҳам қўллаб-қувватлади.

Белоруссия коммунистларининг раҳбари халқ депутатларини сезгирликка чақирди: ҳозирги Съездни сиёсий қарашларнинг кураш майдонига айлантириб бўлмайди, деди у. Бундай қилинса, халқнинг ишончини оқламаган бўламиз. Одамларда ҳозир ҳеч ким тартиб ўрната олмайди деган таассурот пайдо бўлади. Съезд одамларни бу фикрдан қайтариши керак.

Мордва МССЖдаги «Россия» давлат наслчилик заводининг директори депутат **А. В. Долганов** иқтисодиётнинг барча соҳаларида интизомни кучайтириш зарурлигига эътиборни қаратди. Унинг фикрича, кейинги вақтда раҳбарлар орасида интизом учун жавобгарлик пасайиб кетди. Интизом йўқ жойда ҳар қандай ишда муваффақиятга эришиб бўлмайди. Ҳукуматни самарали ишлашга мажбур этиш керак, деб ҳисоблайди нотиқ. Совхоз директорининг «баъзи демократ депутатлар катта ҳокимият мазасини тезда тушундилар» ва ҳозирги пайтда ўзлари ҳам махсус имтиёзлардан баҳраманд бўлаяптилар, деган сўзларини залдагиларнинг бир қисми қарсаклар билан кутиб олди.

(Давоми иккинчи бетда).

ИМКОНИЯТЛАРНИ ҚИДИРИБ

МОСКВА, 18 декабрь. (ЎзТАГ махсус мухбири А. Баранов): Халқ депутатларининг тўртинчи Съездида — мажлислар залида ҳам, ундан ташқарида ҳам ССЖИ Президенти М. С. Горбачевнинг мамлакатдаги аҳвол ҳамда вужудга келган танг иқтисодий, ижтимоий ва сиёсий вазиятни бартараф этиш тадбирлари тўғрисидаги кечаги маърузаси қизғин муҳокама қилинмоқда. Мажлислар залидан ташқаридаги муҳокамалар бизга ҳатто жуда қизиқарли туюлди. Бу тушунарли, албатта. Ҳамманинг ҳам минбарга чиқиб сўзлаши амри маҳол — тўрт юздан ортиқ депутат сўзга чиқиш учун ёзилган.

— Мамлакатдаги аҳвол, уни бугунги кунда чўзилиб кетган таназзулдан олиб чиқиш йўллари ҳақидаги масала, шубҳасиз, биринчи даражали масала ҳисобланади, — дея ўз таассуротларини ўртоқлашди Қашқадарё вилоят партия қўмитасининг биринчи котиби А. Р. Отажонов. — Очиғини айтганда, маърузада Президент бундан бир ой илгари мамлакат Олий Кенгашининг сессиясида баён этиб берган дастурдан ортиқроқ ҳеч нарса эшитганимиз йўқ. Михаил Сергеевич бу галги маърузасида ўзининг асосий дастурий қоидаларини янада аниқроқ, уларни амалда рўёбга чиқариш йўлларини баён этди.

Шу маънода маърузанинг муҳокамаси анча қизиқарли бўляпти, муҳокамаларда бутун мамлакат ва унинг айрим минтақалари учун ҳаётий муҳим масалаларни мутлақо аниқ-равшан ҳал этишнинг йўллари кўрсатиб берилган. Кеча Қозоғистон Президенти Н. А. Назарбоевнинг, парламент иқтисодий ислоҳот қўмитаси раисининг ўринбосари Ю. В. Блохиннинг нутқларида, жумҳуриятимиз Президенти И. А. Каримовнинг бугунги нутқида худди шундай таклифларни эшитдик.

Энг муҳими шундаки, улар тангликни кенг миқёсда бартараф этишнинг мавҳум, ноаниқ йўлларини эмас, балки ҳозирнинг ўзидаёқ кейинги вақтларда қабул қилинган кўплаб қонунлардан фарқли ўлароқ жойларда амалга оширилаётган ва одамлар фаровонлигига аниқ-равшан хизмат қилаётган таклифларни айтдилар. Мен Москвага, съездга тўппа-тўғри ҳосил байрамидан келдим. Бу байрам жуда узоқ танаффусдан сўнг вилоятимизда деҳқонларнинг қадимий анъаналари руҳида ўтказилди. Байрам ижтимоий муаммоларни ҳал этиш, иқтисодий омилларни ҳаракатга келтириш юзасидан Ўзбекистонда амалга оширилган ва амалга оширилаётган тадбирлар маънавий иқлимни, одамларнинг руҳий кайфиятини, энг аввало қишлоқ меҳнаткашларининг руҳини тубдан ўзгартириб юборди, уларда қайта қуришнинг муваффақиятига ишонч туғдирди.

— И. А. Каримов бугун съездда сўзлаган нутқида келтирган бир рақамга эътиборингизни қаратмоқчиман: Ўзбекистонда қишлоқ меҳнаткашларига 170 минг гектар суғориладиган ер томорқа хўжалиги учун ажратиб берилди, — деб суҳбатимизни давом эттирди халқ депутати, Фарғона вилоятининг Ленинград ноҳиясидаги Энгельс номли жамоа хўжалиги раиси Б. М. Эргашев. — Вилоятимизда суғориладиган ерлар билан боғлиқ аҳвол бизда қай даражада оғирлигини ўзингиз биласиз, шундай бўлса ҳам ўтган йили жамоа хўжалиги ерларидан 240 гектар майдонни томорқа сифатида ажратиш имконини топдик. Бу йил эса пахтадан мисли кўрилмаган ҳосил етиштирилди — ҳар гектар ердан 42 центнер пахта териб олинди. Тўғри, бу йил об-ҳаво жуда яхши келди, шарт-шароитлар ҳам ёмон бўлмади. Аммо энг муҳими одамлар бошқача ишлайдиган бўлдилар, улар ўзлари ҳақида ғамхўрлик қилинаётганини кўриб турибдилар. Меҳнатларига жуда яхши ҳақ тўланмоқда. Хомхаёлларга берилмай, амалий иш қилиш, одамларнинг ташвиши билан яшаш керак...

ССЖИ халқ депутатларининг тўртинчи Съездида

КЕЛИШИБ ОЛИНГАН ҚАРОРЛАР ВА ҲАРАКАТЛАР ЗАРУР

(Давоми. Боши биринчи бетда).

Депутат Съездда барча даражаларда интизомни кучайтиришни кўзда тутувчи ҳужжатлар қабул қилиш зарурлигини айтди.

Бу йил мўл ҳосил етиштирилди, бироқ уни ўз вақтида йиғиштириб ололмадилар, деди Полтава вилоятидаги Лешчиновский интернат-уйи бўлимининг мудири депутат **Н. А. Касьян**. Масалан, Украинада одамлар ва техника бўлмади. Бензин етишмади. Шаҳарликлар эса иш ташлаб митинг ўтказдилар. Намойишчилар тушган автобуслар Ғарбий Украинадан Киевга бориши учун бензин топилди. Бироқ бу нарса «Рух» ташкилотини ҳам, «Народная рада» ташкилотини ҳам ташвишлантирмади.

Совет милицияси ҳуқуқсиздир. Украиналик депутат Хмара киевлик милиция офицерини таҳқирлаганлиги бундан далолат беради. Баъзи халқ депутатлари Бутун Руснинг муқаддас патриархи Алексейни ҳам ҳақоратлашгача бориб етдилар. Бу шармандалик.

Ҳаммамиз учун, бутун дунё учун кўп иш қилган В. И. Ленин шанига беҳурматлик қилинишига йўл қўйиб бўлмайди, деб таъкидлади шифокор.

Қонунларни янада кучайтириш ва уларни бажармаганлик учун жазолаш, меҳнат интизомини мустаҳкамлаш учун барча чораларни кўриш зарур.

Депутат **И. А. Каримов** минбарга чиқади.

(Унинг нутқи рўзноманинг 1-бетида босилмоқда).

Колхозлар Иттифоқ Кенгашининг раиси **И. И. Кухарь** ризқи-рўзимиз — нон ҳақида гапирди. У ерга нисбатан хусусий мулкчиликнинг у ёки бу шакли ўз-ўзидан дон, сут ва гўшт етказиб бермайди, деди. Бунинг учун қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини ҳар томонлама ривожлантиришнинг моддий базасини вужудга келтириш зарур. Депутат қишлоқни қурилиш материаллари билан таъминлаш муаммосига тўхталди. Ана шу маҳсулотларни етказиб бериш жумҳуриятларнинг ихтиёрида бўлган ҳозирги пайтда, деди у, қишлоқда қурилиш материаллари ҳамон ғоят тақчил бўлиб турибди. У жамоа хўжаликлари жумҳурият ва вилоят Кенгашларига қурилиш материалларини тақсимлашни қаттиқ назорат остига олишини таклиф этди.

Нотиқ бутун мамлакат миқёсида дарҳол ихтисослаштирилган деҳқончилик таъминотини ташкил этишни таклиф қилди, қайта ишлаш корхоналари негизида жамоа хўжаликлари ва давлат хўжаликларига акциялар сотадиган акционерлик жамиятларини тузиш мақсадга мувофиқ эканини айтди.

Эстониялик халқ депутатларининг кўпчилиги сиёсий ва иқтисодий жараёнларни қандай тушунаётганлиги хусусидаги нуқтаи назарларини яна бир бор баён этиш учун Съездга келган Эстония ССЖ Олий Кенгашининг раиси **А. Ф. Рюйтель** шуни маълум қилди.

Унинг фикрича, Совет Иттифоқида демократиялашнинг бориши, мамлакат Президентининг бир қанча фармонлари ва Олий Кенгашнинг жумҳуриятнинг суверен ҳуқуқларини камситувчи қарорлари ҳавотирлик уйғотмоқда. Депутатнинг айтишича, маъмурий-буйруқбозлик системаси механизми сақланиб қолаётганлиги ва бу эса ССЖИдаги иқтисодий тангликни чуқурлаштирганлиги уни ташвишлантирмоқда.

Шундан кейин Эстония Олий Кенгашининг Раиси Съездга баёнот билан мурожаат қилди. У баёнотда Эстония жумҳурияти ССЖИ таркибига ихтиёрий равишда кирмаган, деди ва икки давлатнинг бир давлат бўлиб кўшилиши жараёнининг ўзини «Сталин режимининг оғир жинояти» деб атади. Депутат иттифоқдош жумҳуриятларнинг ССЖИдан чиқиши билан боғлиқ масалаларни ҳал этиш тартиби тўғрисидаги қонунни ҳатто эслатмай, ана шу қонун асосида Эстония ўз тақдирини ўзи белгилаши мумкин эди. Депутат Съезд минбаридан бир қанча шартларни айтди. Унинг фикрича, Совет Иттифоқининг ана шу шартларни босқичма-босқич бажариши жумҳуриятнинг амалдаги мустақиллигига олиб келади.

Биринчи танаффусдан кейин мажлисда раислик қилган **Б. Н. Ельцин** ССЖИ Олий Кенгаши Миллатлар Кенгашининг иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятлар, мухтор вилоятлар ва округларни ижтимоий ва иқтисодий ривожлантириш масалалари комиссиясининг аъзоси **С. Я. Пальчин**га сўз берди. Кўпгина таймирлик сайловчилар сингари мен ҳам биргаликдаги куч-ғайратлар билан Иттифоқимизни янгилаб мустаҳкамлаганимизда г и н а омон қола олишимизга ишонаман, деди у. Бунинг учун сиёсий нафсониятларга чек қўйиш, боши берк кўчага олиб борадиган йўлдан қайтиш керак.

Депутат Шимолдаги кам сонли халқларнинг аҳволи мисолида шундай хулосага келди: ҳозир ҳеч кечиктирмай ҳокимиятни ислоҳ қилиш лозим. Бунда мен ССЖИ Президентини тўла қўллаб-қувватлайман, деди у. У махсус фармон қабул қилишни ёки тегишли идораларга Шимолдаги кам сонли халқларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришга оид ҳозирнинг ўзидаёқ ишлаб чиқилган давлат дастурини амалга оширишни таклиф этди.

Депутат **Б. Е. Пьянков** Президент дастурини қўллаб-қувватлаб, у мамлакатдаги ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий вазиятни нормаллаштиришга кўмаклашади, деди. Қизил Байроқ орденли Сибирь ҳарбий округи қўшинлари қўмондонининг фикрича, ҳужжатда мамлакатнинг қуролланган ҳимоячилари олдида турган долзарб муаммолар ҳам ўз аксини топган. У Армияга тўғридан-тўғри туҳмат қилинаётганлигини, ҳарбий хизматчилар ҳақорат қилиниб, камситилаётганлигини, ҳатто улардан жисмоний ўч олинаётганлигини кўрсатувчи мисоллар келтирди. Нотиқ Президентнинг ҳаётий ва амалий таклифлари вужудга келган аҳволдан чиқишга ёрдам беради, деб ишонч билдирди.

У Съездни Иттифоқ шартномаси лойиҳасини маъқуллашга даъват этди ҳамда Россия раҳбарлари ва Россия парламенти халқ депутатларига мурожаат қилиб, жумҳуриятни биринчи бўлиб шартномани имзолаш ташаббуси билан чиқишга чақирди.

Халқ депутаталари Астрахань вилоят Кенгашининг раиси **И. Н. Дьяков** Москва шаҳар Кенгашининг раиси Г. Х. Поповнинг нутқида кўпгина амалий таклифлар борлигини айтди. Бироқ, деди у, Гавриил Харитоновични афтидан, талонлар шундай қилишга ундади. Мен илгари ҳам уни талонлар ва бошқа тадбирлар оғир аҳволдан олиб чиқмаслигига ишонтирмоқчи бўлган эдим. Халқ фаровонлигини бунёд этиш учун шунчаки мавжуд нарсаларни тақсимлаш ва чеклаб қўйишгина эмас, балки чинакам изланиш, иқтисодий муносабатларни, манфаатларни, омилларни такомиллаштириш зарур.

Нотиқ мамлакатда ғоявий жиҳатдан ҳам кўра кўпроқ миллий жиҳатдан муросага келиш зарурлигига алоҳида тўхталди. Аввало жонажон Россия тақдири бизни ташвишлантирмоқда, албатта.

Нотиқ М. С. Горбачевнинг маърузасида баён этилган тангликдан чиқиш йўлларини маъқуллаб, улардан баъзиларини ойдинлаштириб берди. Жумладан, у келгуси йилнинг ўзидаёқ камида 40 миллиард сўмлик мол-мулкни, акциялар ва валюталарни аҳолига сотишни таклиф этди.

Мана шундай ноёб мамлакатда биз миллий— давлат қурилиши масалаларини, унинг шакллари ва мазмунини аниқлаб олмас эканмиз, деди депутат **А. П. Бродавский**, ҳеч қандай иқтисодий дастурни амалга ошириб бўлмайди. У Литвадаги поляк аҳолиси номидан гапириб, мазкур регион навбатдаги қалтис манзилга айланиши мумкинлигини айтди. Кўп асрлар давомида поляк халқи ана шу қисмининг тақдири унинг иштирокисиз ҳал этилиб келди. Биз ҳозир ҳам қаерда: ССЖида ёки мустақил Литва давлатида яшаётганлигимизни билмаймиз. Ана шу аҳолининг фикрини яна ҳеч ким сўрамади.

Жумҳуриятда яшаётган чорак миллион поляк, деб давом этди Вильнюс район Советининг раиси, рус тилида гаплашувчи аҳоли сингари мажбуран литвалаштирилишдан чўчимоқда. Литванинг тор доирадаги раҳбарлари ва муайян сиёсий кучларнинг раҳбарлари ана шундай сиёсат ўтказмоқдалар.

Нотиқ мухторият бирлиги — ўз мақомига эга бўлган поляк миллий-ҳудудий ўлкасини ташкил этишни, бунинг учун поляк аҳолиси яшайдиган жойларда референдум ўтказишни таклиф этди.

ССЖИ Олий Кенгашининг халқ депутатлари Советлари иши, бошқариш ва ўз-ўзини бошқаришни ривожлантириш масалалари комитети раисининг ўринбосари **Т. Н. Дудко** ҳозирча Иттифоқ шартномаси тузилмаган экан, ўтиш даври тўғрисидаги қонунни ишлаб чиқиш алоҳида долзарб масаладир, деган фикрни айтди. Ана шундай қонун ёрдамида Иттифоқдаги муносабатларни тартибга солиш мумкин бўлур эди.

Депутат ҳокимият муаммосига батафсил тўхталди. Президентнинг маърузасида ижроия ҳокимият тангликка дуч келганлиги тўғрисида гапирилди. Бироқ уни мустаҳкамлашга оид таклифлар умумий тарзда белгилаб берилган. Ижроия ҳокимият бизда мустақил эмас, у жойлардаги ишларни ҳал эта олмайди. Шу пайтгача маҳаллий Советлар тўғрисидаги, ўз-ўзини бошқарув ҳақидаги қонунларга эга бўлмаган жумҳуриятлар танқид қилинди. У прокуратура ва суд ҳокимияти тузилишини мустаҳкамлаш ва улар ваколатларини кенгайтириш зарурлигини айтди.

Депутат **И. О. Бишер**нинг фикрича, ССЖИ Президентининг мамлакатни иқтисодий инқироздан чиқариб олиш режаси йўқ. Вужудга келган муаммоларни муваффақиятли ҳал эта оладиган бирдан-бир куч — иттифоқдош жумҳуриятлардир, деди у. Ҳозиргача улар маъмуриятчилик - тўрачилик системасини тугатиш соҳасида кўп иш қилдилар ва туб иқтисодий ислоҳотларга киришдилар.

Латвия ССЖ Вазирлар Кенгаши раисининг биринчи ўринбосари шуни таъкидладики, жумҳуриятлар аниқ иқтисодий муаммолар ва вазиятларни эътиборга олиш учун яхшироқ имкониятларга эгадирлар, бу ишни марказдан қилиш қийин. Бунинг устига жумҳуриятлар энди кечаги ҳолатдаги жумҳуриятлар эмас. Нотиқ Латвия Олий Кенгаши ССЖИ Президенти таклиф қилган янги Иттифоқ шартномасини имзолашдан бош тортганини маълум қилиб, ҳозир марказдан жумҳуриятга зўр бериб тазйиқ ўтказилмоқда, турли-туман фавқулодда чораларни кўриш билан дўқ қилинмоқда, деб ҳасрат қилди.

Иркутск вилоятидаги «Усолье» деҳқончилик-саноат комбинатининг бош директори **И. А. Сумароков** мамлакатни боши берк кўчадан чиқариб олиш учун сўзлардан кўра аниқ-равшан ишлар кўпроқ бўлган сайин халқнинг эртанги кунга ишончи ортиб бораверади, деб таъкидлади. Унинг фикрича, ҳозир қатъиятсизлик, сусткашлик, сухандонлик натижасида қайта қуриш белгиланган йўлдан бормади, деган фикр устун бўлиб турибди. Кулфатларимизнинг ҳаммасига ҳам турғунлик даврлари сабабчи эмас, деди сўзини давом эттириб депутат. Ўтмиш хатоларини танқид қилиш эмас, балки ҳозирги ишларни ҳалол, ҳаққоний баҳолашгина чуқур ва хатарли инқирозни бартараф этишга ёрдам беради.

Бирлашма раҳбари деҳқончилик-саноати комплексидан вакил бўлган депутатлар номидан мамлакатни озиқ-овқат танглигидан қутқариб олишга оид ўз режасини таклиф қилди. Жамоа хўжалиги ва давлат хўжаликларига тош отишни бас қилиш керак, деди у. Чунки бундай қилиш ҳеч бир яхшиликка олиб бормайди. Колхозчи деҳқонларнинг турмушини холисона ёритадиган вақт келди.

Молдова ССЖ Бош министрининг биринчи ўринбосари **К. М. Оборок** қисқача нутқ сўзлади. ССЖИнинг Молдовадан сайланган халқ депутатлари, деди у, бугун эрталаб мажлисга келаётганларида Съезд жумҳуриятда рўй бераётган воқеалар хусусида фикр билдиришига умид қилган эдилар. Сайловчилар бизга Съездга борманглар, деб кўп вақтдан бери гапириб келаётган эдилар. Бироқ ҳозирги шароитда фақат Съездгина мамлакатимизда тобора қаттиқроқ тортилаётган тугунни ечиб ташлашга ҳаракат қилиши мумкин ва лозим, деган ишонч ғолиб чиқди.

Нотиқ ССЖИ раҳбарига ўзининг аввалги ишончини тасдиқлаб, Президент ўз фаолиятида жумҳуриятларнинг халқларига таянади, деб умид билдирди. Бугун мен, деди у, съезд Котибияти Молдова жумҳуриятининг илтимосини четлаб ўтган ва бу ерда, залда янги тузилган жумҳуриятлар Олий Кенгашларининг раислари ҳозир бўлган бир шароитда бизни Съезднинг ишида бундан буён қатнашиш ҳуқуқидан мутлақо маҳрум қилаётганликларини айтишга вакил қилинганман.

Менда йиғилиб қолган кўпгина саволларга жавобларни топа олмаяпман, деди Шимолий Осетия МССЖдаги ССЖИ 50 йиллиги номли «Победит» заводининг слесари **Г. В. Пронин**. Мамлакатда қачон оддийгина тартиб ўрнатилади деган савол мен Президентга, ҳукумат бошлиғига ва уларга бўйсунувчи идораларнинг раҳбарларига берадиган биринчи саволимдир. Шундай тартиб ўрнатмай туриб бозор муносабатларига ўтиб бўлмайди-ку, ахир. Алкоголизмга қарши кампания барбод бўлгани учун ким жавоб беради? Бу кампания совет кишиларини камситди, токзорларни кесиб ташлади, заводларни кунпаякун қилди, мамлакатга миллиард-миллиард зиён етказди. Шармандларча муваффақиятсизликка учраётган «Уй-жой — 2000» режаси учун ким жавоб беради?

Миллатчилик авж олаётганлиги хусусида депутат жуда ташвишланиб гапирди. Менинг ўғилларимдан бири Ўрта Осиё ёки Кавказортида ҳалок бўлмаслигига ким кафолат беради?

Кечқурунги мажлисда **Н. И. Дементей** раислик қилди.

Украина ССЖ Қизил Крест жамияти Марказий Комитетининг раиси **Н. И. Усченко**нинг нутқида меҳр-мурувватга эҳтиросли даъват янгради. У мана шу хайрия соҳасидаги ишларнинг аҳволидан жуда ташвишланиб гапирди. Ҳозир нақадар қийинчиликни бошдан кечираётган бўлсак-да, аввало кам даромадли кишилар, беморлар, ногиронлар, кексалар ва болалар ҳақида ўйлаш керак. Нотиқнинг фикрича, ҳар бир кишини ҳимоя қиладиган, инсон туғилишидан вафотигача унинг ҳуқуқий мақомини аниқ белгилаб берадиган қонун қабул қилиш вақти келди.

Депутат яна бир қонталаш жароҳатга — Чернобиль фалокатининг оқибатларига тўхталиб, шу фалокат келтириб чиқарган муаммолар камайиш у ёқда турсин, ҳатто кўпайиб бормоқда, деди.

КПСС Марказий Комитетининг котиби **В. М. Фалин** ўз нутқини А. П. Бродавский билан А. Ф. Рюйтелнинг шундан аввал берган баёнотлари хусусидаги мулоҳаза билан бошлади. Польша томонидан Вильно (Вильнюс) ва ўлка қўшиб олинганини Совет Иттифоқи ҳеч қачон тан олган эмас, деб аниқлик киритгач, у Эстония ва бошқа давлатлар парламентларининг ССЖИ таркибига кириш тўғрисида 1940 йилда қабул этган маълум қарорларини баҳолашда тарихий холисликка чақирди, ҳозир шу қарорларнинг қонуний асоси йўқ, деб ҳукм чиқармоқчи бўляптилар, деди.

Эстонияни ва бошқа баъзи давлатларни Совет Россиясидан ажратиб олиш тўғрисидаги 1918 йил қарорлари демократик қарорлар бўлганмиди, деган гап ҳақида қандай гапирилса, сайлов нақадар демократик бўлгани, қабул этилган қарорлар нақадар тўғри бўлгани ҳақида ҳукм чиқариш мумкин. Ўшанда референдумлар ўтказилмаган эди. Қачон бўлмасин, шу туб масалани ҳал этиш ҳуқуқини, ниҳоят, халқнинг ўзига бериб қўйиш керак, деб ҳисоблайди депутат. Халқ қандай қарорга келса, шундай бўлиши керак. Аммо бу иш ССЖИ Олий Кенгаши қабул этган Қонунга мувофиқ ўтказилиши лозим.

Нотиқнинг назарида, биз ҳуқуқий давлатни барпо этиш ишида унчалик илгари силжиганимиз йўқ, бу давлатда одамлар эмас, балки қонун ҳукмрон бўлиши керак. Аксинча, бизни ҳуқуқ тантанасидан ажратиб турган масофа ҳатто кўпайиб қолди. Қайта қуриш йилларида жамиятда ҳаммасини ва барчасини йўқ қилиб ташлаш кайфияти авж олди, тартибсизлик, ҳаяжон ва эҳтирослар учун йўл очилди. Депутатнинг фикрича, қонунга, тартибга итоат қилинмаслиги энг тақчил хислатлардан бири бўлиб қолди.

Тожикистон ССЖ Вазирлар Кенгашининг раиси **И. Ҳаёев** ҳозирги даврда мамлакатимизга жуда зарур бўлган конкрет ишлар етишмаётганлиги сабабларини таҳлил этиб, барча поғоналарда ҳокимият фарқлаб қўйилмаганлиги бунинг энг катта сабаби, деб ҳисоблади. Диққатга сазовор бир мисол: кўпинча Советлар ижроия идораларининг иши билан шуғулланмоқдалар, бу эса мамлакат, жумҳуриятлар ҳукуматларининг, ижроия комитетларининг ишига халал етказмоқда. Бундай вазиятда ишлаб бўлмайди.

Нутқда қонун ҳужжатлари ва нормаларига табақалаштириб ёндашиш зарурлигига эътибор қаратилди.

ССЖИ Олий Кенгаши Экология ва табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш масалалари комитетининг котиби **П. Д. Осипов** Съездга мурожаат этиб, мажлис залида, унинг фикрича, ҳали ҳам иснод келтирадиган ҳодисалар рўй бераётганига тўхталиб ўтди. Ўзимизга ўхшаш депутат нутқ сўзлаб турган пайтда зални ташлаб чиқиб кетсак, биз ўзимизни қандай қилиб демократ деб атай оламиз, деб савол ташлади депутат. Агар келгусида ҳам шундай бўлаверадиган бўлса, биз мамлакатда ҳеч қачон иноқликка эриша олмаймиз, деб якунлади у.

Нотиқ «миллий» ва «миллатчилик» тушунчаларини бир хил тарзда талқин этаётган ва шу тариқа умумий тарихий қонуниятларни инкор этаётган депутатлар ва раҳбарларни огоҳлантириб, мамлакатда миллий ўзлигини англаш ўсиб бораётганини ва бу жараённи эътиборга олмасдан бўлмаслигини таъкидлади. Шу муносабат билан у жумҳуриятларнинг ўзидаги, шунингдек жумҳурият билан марказ ўртасидаги беҳуда «қўйди-чиқди» жараёнларини ярим йил тўхтатиб туришни таклиф қилди. Шу вақт ичида янги Иттифоқ шартномасининг лойиҳаси ҳақида жумҳуриятлар билан марказ ўртасида жадал музокара ўтказиш, даставвал бирлашган иқтисодий макон, мамлакатнинг мудофааси тўғрисида битимлар, экология битими тузилиши лозим.

ССЖИ Олий Кенгаши Қонунчилик комитетининг аъзоси **А. В. Левашев** иқтисодий ислоҳотга (унинг муваффақияти ижтимоий осойишталик ва фуқаролар тинчлигини таъминлаши мумкин) тўхталиб, бу иқтисодий тадбирлар қандай давлатда амалга оширилаётганлиги бош масаладир, деди. Бизнинг аниқ стратегик мақсадимиз бор, бу мақсад Иттифоқ шартномасини тузиш ва шу асосда Иттифоқ муносабатларининг бутун системасини ўзгартиришдир. Аммо ҳозир биз бошимиздан кечираётган воқеалар — бу ўтиш даври. Ана шу ўтиш даврини қисқартириш учун мамлакатнинг етакчи сиёсий кучлари ва Иттифоқ раҳбарияти Иттифоқ шартномасини имзолаш йўлига ўтди. Муаммо шундаки, уни имзолаш ва амалга ошириш жуда кўп сиёсий кучларга ҳамда уларни келиштириш воситаларини топиш қанчалик муваффақиятли бўлишига боғлиқдир.

Қирғизистон ССЖ Вазирлар Кенгашининг Раиси **А. Жумағулов** ўзини ўзи танқид руҳида гапириб, ҳозирги жуда кўп қийинчиликлар учун фақат марказий ҳокимият эмас, балки маҳаллий ҳокимият ҳам айбдор эканлигини тан олди. Анъанавий хўжаликлараро алоқалар барбод бўлганлиги, маҳаллийчилик, якка ҳокимлик учун, меҳнат ва маҳсулот етказиб бериш интизомининг жуда қониқарсиз аҳволга тушиб қолганлиги учун фақат биз — жумҳуриятдагилар айбдормиз, деб таъкидлади у.

Депутат жумҳуриятнинг ягона иқтисодий иттифоққа, янги мазмундаги халқ хўжалиги комплексига, мустақил жумҳуриятлар Иттифоқига интилаётганлигини тасдиқлади. Шу муносабат билан у бир қанча жуда муҳим жиҳатларга тўхталди. Нотиқнинг фикрича, нарх-наво ислоҳотини бундан бир йил ёки икки йил олдин ўтказиш лозим эди. Ҳали ҳам кеч эмас, чунки эртага биз сўнгги чорани қўлланишга, пулни алмаштиришга мажбур бўлиб қоламиз.

Экология йўналишидаги депутатлар гуруҳининг топшириғига биноан ССЖИ Президенти маърузасини муҳокама қилишда Волоколамск ва Юрьев митрополити **К. В. Нечаев** қатнашди. У мамлакатнинг экология нуқтаи назаридан энг ташвишли районларига қилган сафарларидан олган шахсий таассуротларини ўртоқлашиб, келгуси авлодлар учун ерни сақлаб қолиш тўғрисида ғамхўрлик қилиш сўзсиз бажариш учун тузиладиган давлат дастурларининг бир қисми бўлиши керак, деб талаб қилди у.

Депутатнинг фикрича, келгусида бозор муносабатларига ўтиш табиатнинг ҳолати учун алоҳида ташвиш туғдиради. Биз ана шу жараёнга қолоқ технология билан кириб боришимиз ҳеч ким учун сир эмас, деди у. Қолоқ технология эса табиат ресурсларидан фойдаланишни интенсивлашга ва ҳатто неъматларни вахшиёна усуллар билан қазиб чиқаришга олиб бориши мумкин. Бу эса табиатдан фойдаланиш тўғрисидаги қонун талабларини қаттиқ қилиб қўйиш зарурлиги учун яна бир далилдир, деди митрополит Питирим. Табиатни муҳофаза қилиш тадбирларини тармоқлар орқали эмас, балки давлат йўли билан пул билан таъминлаш лозим.

С. Ф. Еременко истеъмол бозорида юз берган фавқулодда аҳвол тўғрисида куйиниб гапирди. Айни пайтда у савдо ҳамда кундалик зарур моллар билан таъминлаш системасидаги оммавий суиистеъмолларга, бевосита маҳсулот айирбош қилишда давлат рекети кучайиб кетганига эътиборни қаратди.

Депутат мамлакат меҳнат жамоалари иттифоқининг мулкчилик ва хўжалик юритиш ҳуқуқи тор доирадаги одамларга эмас, балки корхоналарнинг меҳнат жамоаларига тааллуқли бўлиши керак, деган талабларини қўллаб-қувватлаб гапирди.

«Елабуга енгил автомобиллар заводи» ишлаб чиқариш бирлашмаси лойиҳа бошқармаси бошлиғи ўринбосарининг фикрича, ушбу Съездда Шаталин-Явлинский дастурига қайтиш керак. Шу муносабат билан у ССЖИ Президентининг позициясини танқид қилди. Унинг фикрича, Президент икки ҳафта давомида ушбу дастурни маъқуллади, кейин эса аслида уни рад этди.

Инсонни самарали ишлашга ундайдиган иқтисодий омилларни топиш зарур — РСФСЖ Олий Кенгаши халқ депутатлари Советларининг ишлари ва ўзини ўзи бошқаришни ривожлантириш масалалари комитети раиси **Н. И. Травкин** нутқининг бош мавзуси ана шундай. У Президент дастури фақат турли назорат вазифаларини кучайтиришни ваъда қилади, деб ушбу мавзуга бир неча бор қайтди.

Ҳозир ҳокимият тузилмаси ҳаётга қодир эмас, нотиқнинг фикрича, Советлар эса ҳеч қачон ҳокимият органлари сифатида барпо этилмаган. Советлар аввал бошданоқ «ниқоб сифатида барпо этилган, ҳокимият эса бошқа тузилмалар қўлида бўлган». Ҳозирги аҳвол — «тузилмалар хасталигидир».

Ижтимоий тотувлик — қандайдир афсонавий нарса эмас. Бундай тотувликка эришиш учун реал кучга таяниш лозим, деб ҳисоблайди депутат. Михаил Сергеевич КПССга таянишини айтди. «Огонёк» журналининг сўнгги сонларидан бирида «Тўда» деган мақола босилди. Михаил Сергеевич, сиз шу тўдага таянмоқчи бўляпсизми? Бу ишончли таянч эмас...

М. С. Горбачев: Николай Ильич! Сиз менинг маърузамни эшитганингиз ҳам йўқ, ўқиганингиз ҳам йўқ, деган тасаввурда бўлганим учун мен белгилаб қўйдим. Агар ҳаммасини ўқишга иштиёқингиз бўлмаса рағбатлантириш хусусидаги қисмини ўқиб чиқинг. Олинг. Олаверинг. Ўқиб чиқинг, деб таклиф қилди ССЖИ Президенти қарсаклар остида.

Н. И. Травкин Президентнинг қўлидан унинг меҳнатни рағбатлантиришга доир қисмига белги қўйилган маърузасини олади.

Демократик ўзгартишларни амалга ошириш учун мустаҳкам, ишга лаёқатли давлат ҳокимияти зарур, деди депутат **С. С. Алексеев**. Бундай ҳокимият диктатура, авторитар режим бўлиши шарт эмас. Ҳолбуки, бундай хато фикрлар учун муайян тарихий шароитлар мавжуд. Агар ҳокимият мустаҳкамланмаса, у ҳолда мамлакатда ҳокимият ва қонунийликнинг фалажлиги эмас, балки барбод бўлиши белгилари кучайиб муқаррар тус олади.

Бу аҳволдан чиқишнинг йўли — ҳокимиятни мустаҳкамлаш, бутун давлатни ташкилий жиҳатдан тубдан ўзгартириш жиҳатидан унинг самарадорлигини оширишдир. Конституциявий назорат комитетининг раиси унинг учта асосий жиҳатини баён қилиб берди. Биринчидан, иқтисодий ҳокимият давлат қўлида эмас, балки маҳсулот ишлаб чиқарувчилар қўлида бўладиган граждан жамиятини барпо этиш зарур. Ҳозирча эса мулкчиликни ўзгартириш чала ярим амалга оширилмоқда. Иккинчидан, давлат ҳокимиятнинг кучайиб авторитар ҳокимиятга айланишининг олдини олишга қодир бўлган восита бўлиши керак. Ҳуқуқлар устун бўлиши, Конституция муқаддас ҳисобланиши, инсон ҳуқуқлари мустаҳкам бўлиши керак. Ва ниҳоят, давлат чинакам давлат бўлиши лозим. Шошилинч равишда давлат билан маҳаллий ўзини ўзи бошқариш тўғрисидаги чегарани белгилаб қўйиш, марказ билан жумҳуриятларнинг ваколатларини фарқлаш, юқоридан қуйигача Президент ҳокимияти мухтасар системасини таъминлаш, суд ҳокимиятини муносиб даражага кўтариш зарур, деб таъкидлади депутат.

Халқ депутатлари Хоразм вилоят Советининг раиси **Р. М. Худойберганова** эътиборни асосий масалага: жарга қулашни тўхтатиб, мамлакатни тартибсизликдан олиб чиқиш, одамларга муносиб турмуш шароити яратиб бериш имконияти бор-йўқлигига қаратди. Унинг фикрича, ана шундай имконият бор. Президентнинг маърузасида баён қилиб берилган дастур ана шундай имконият борлигига ишонтиради. Нотиқ ана шу фикрни ривожлантириб, маърузада амалий ғоялар йўқ, деб ҳисоблаётган касбдошларининг фикрига қўшилмаслигини айтди.

Депутат Президент дастурини қўллаб-қувватлашга, Съездни ССЖИ Олий Кенгаши таклиф қилган муаммоларни кўриб чиқишдан чалғитишга йўл қўймасликка чақирди.

ССЖИ Олий Кенгаши Маданият, тил, миллий ва байналмилал анъаналарни ривожлантириш, тарихий меросни муҳофаза қилиш масалалари комиссияси раисининг ўринбосари **С. Г. Шувалов** нутқи мунозарага хос эҳтиросли бўлди. У совет халқларининг асрий алоқаларини бузиб ташлашга, Иттифоқни ожиз тузилмага айлантиришга уринаётган бузғунчи кучларнинг ҳаракатларини қоралади.

Нотиқ тарихга мурожаат қилиб, Октябрь инқилоби ўнлаб халқларимизга давлатчиликка йўл очиб берганлигини, уларнинг ҳар томонлама ривожланишини тезлаштирганлигини таъкидлаб ўтди. Ҳозир эса бу воқеалар бузиб кўрсатилмоқда. Ҳозир биз яна Маркс ва Ленин ҳайкалларини, оталаримиз ва боболаримизга қўйилган ёдгорликларни шоҳсупадан олиб ташлаётган сариқ кўйлакликлар тўғрисида гапиряпмиз. Тарихимиз, маънавий ва моддий маданиятимиз — халқларнинг муштарак мулкидир.

Анъанавий бўлиб қолган «турли масалалар» бўлимини муҳокама қилиш чоғида депутатлар **И. Ф. Клочков, В. Н. Лазаренко, А. А. Згерская** (Ярошинская), **В. В. Севрюков, Б. Н. Рогатин, Н. Н. Панов** бир қанча фикрларни айтдилар. Хусусан улар мамлакатдаги ва жамиятдаги, халқ хўжалигининг бир қанча асосий тармоқларидаги аҳволдан ташвишланаётганликларини айтдилар, ерни хусусийлаштиришни жуда эҳтиёткорлик билан амалга оширишни, бозор иқтисодиётининг дастлабки қадамлари муносабати билан ғоят мураккаб вазиятга тушиб қолган Улуғ Ватан уруши ветеранлари ва бир қанча касб ходимларига кўпроқ эътибор бериш зарур, деган истакни билдирдилар.

Шу билан мажлис тугади.

Кечки мажлисдан сўнг Кремлнинг Съездлар саройида М. С. Горбачев билан Н. И. Рижков аграр соҳадан сайланган депутатлар билан учрашдилар.

19 декабрь куни Съездда мамлакатдаги вазиятни ва уни тангликдан олиб чиқиш чораларини муҳокама қилишни давом эттириш кўзда тутилган эди.

(ТАСС).

ССЖИ халқ депутатларининг тўртинчи Съездида. ЎзТАГ телесурати.

Совет Социалистик Жумҳуриятлари Иттифоқининг Қонуни

ССЖИда ногиронларни ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилишнинг асосий негизлари тўғрисида

Ушбу Қонун ногиронларга ҳуқуқ ва эркинликларни рўёбга чиқаришда ССЖИнинг барча бошқа фуқаролари билан тенг имкониятларни таъминлаш, уларнинг ҳаёт фаолиятидаги чеклашларни тугатиш, ногиронларнинг тўлақонли турмуш кечиришларига, жамиятнинг иқтисодий ва сиёсий турмушида фаол қатнашишларига, шунингдек, ўзларининг фуқаролик бурчларини бажаришларига имкон берадиган қулай шарт-шароитни яратиш мақсадида уларга нисбатан давлат сиёсатининг асосий негизларини белгилаб беради.

Давлат аҳоли саломатлигини муҳофаза қилишга, ногирон бўлиб қолишнинг олдини олишга ва жамиятда ногиронларни бирлаштириш учун шарт-шароит яратишга қаратилган тадбирларни амалга оширади.

I. УМУМИЙ ҚОИДАЛАР

1-модда. **Ногиронлар ҳуқуқий аҳволининг асослари.**

ССЖИда ногиронлар ССЖИ Конституцияси, иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятлар конституциялари, ССЖ Иттифоқи иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятларнинг бошқа қонун ҳужжатлари мустаҳкамлаб берган барча ижтимоий-иқтисодий ҳамда шахсий ҳуқуқ ва эркинликларга эгадирлар.

Ногиронларни камситиш тақиқланади ва Қонунга мувофиқ таъқиб этилади.

2-модда. **«Ногирон» тушунчасини аниқлаш.**

Жисмоний ёки ақлий нуқсонлари борлиги натижасида турмуш фаолияти чекланганлиги муносабати билан ижтимоий ёрдам ва ҳимояга муҳтож бўлган шахс ногирон ҳисобланади.

Шахс ҳаётий фаолиятининг чекланганлиги унинг ўз-ўзига хизмат қилиш, юриш, йўлни топа олиш, мулоқот қилиш, ўз хатти-ҳаракатини назорат этиш, шунингдек, меҳнат фаолияти билан шуғулланиш қобилияти ёки имкониятини тўла ёхуд қисман йўқотганлигида ифодаланади.

Шахснинг ногиронлигини аниқлаш ваколати берилган давлат идоралари белгиланган тартибда уни ногирон деб топади.

3-модда. **Ногиронларнинг ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилиниши**

Давлат ногиронларнинг ижтимоий ҳимояланашини таъминлаб, тегишли давлат дастурларида ногиронларнинг эҳтиёжларини ҳисобга олиш, саломатлигини сақлаш, меҳнат қилиш, билим олиш ва касб ўрганиш, уй-жойли бўлиш ва бошқа ижтимоий-иқтисодий ҳуқуқларни рўёбга чиқаришда тўсиқларни бартараф этиш мақсадида қонунда кўзда тутилган шаклларда уларга ижтимоий ёрдам бериш йўли билан уларнинг мустақил ривожланишларини, ижодий ва ишлаб чиқариш имкониятларини ҳамда қобилиятларини рўёбга чиқаришлари учун зарур шарт-шароит яратиб беради.

Давлат ногиронларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатлари рўёбга чиқарилиши учун уларга қўшимча кафолатлар белгилайди, ногирон болалар тўғрисида алоҳида ғамхўрлик қилади.

ССЖ Иттифоқи, иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятларнинг уй-жой тўғрисидаги қонунларида ногиронларга ва таркибида ногирон бўлган оилаларга уй-жой бериш, уларни сотиб олиш, қуриш ва улардан фойдаланиш юзасидан имтиёзлар белгилаб берилади.

4-модда. **Ногиронларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш**

Давлат суд йўли билан ёки қонунда белгиланган бошқа тартибда ногиронларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари ҳимоя қилинишини таъминлайди.

Фуқаро ўзини ногирон деб эътироф этиш ёки этмаслик тўғрисида ваколатли давлат органининг қарорига суд йўли билан эътироз билдиришга ҳақлидир.

Ногиронларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини бузишда айбдор бўлган мансабдор шахслар ва бошқа фуқаролар қонунда белгиланган моддий, интизомий, маъмурий ва жиноий жавобгарликка тортиладилар.

5-модда. **Ногиронлар муаммоларига доир қарорларни ишлаб чиқиш ва қабул қилишда жамоат ташкилотлари ва фуқароларнинг иштироки.**

Жамоат ташкилотлари ўз низомларига мувофиқ ногиронларни ижтимоий ҳимоя қилиш билан боғлиқ муаммоларни ҳал этишда, шунингдек, тегишли тадбирларни пул билан таъминлашда иштирок этадилар.

Давлат идоралари, шунингдек, мулк ва хўжалик юритиш шаклидан қатъи назар, корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар* ногиронлар манфаатларига тааллуқли масалаларни ҳал этишда тегишли қарорларни тайёрлаш ва қабул қилишга ногиронлар жамоат ташкилотлари вакилларини жалб этадилар.

Ногиронлар ва уларнинг қонуний вакиллари ўз манфаатларига бевосита дахлдор бўлган қарорларни қабул қилишда қатнашиш ва зарур ахборот олиш ҳуқуқига эгадирлар.

6-модда. **Ногиронларни ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонунлар**

Агар Иттифоқ шартномасида бошқача ҳол кўзда тутилмаган бўлса, ССЖ Иттифоқи қонунларида:

ногиронлар ССЖИ ҳудудида қаерда яшашидан қатъи назар, **уларни ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилиш қоидалари;**

баҳоларни индекслаш даражасини ҳисобга олиб, Иттифоқ бюджети маблағлари ҳисобига ногиронларга энг кам ижтимоий ёрдам бериш тартиби ва шартлари;

ногиронларни ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилиш Умумиттифоқ дастурини тасдиқлаш ва пул билан таъминлаш тартиби;

ногиронларни тарбиялаш, умумтаълим ва ҳунар тайёргарлигини, уларни ишга жойлаштириш ва меҳнат қилишини муҳофаза этишни таъминлашга оид қоидалар белгилаб берилади.

Иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятлар қонунларида ушбу модданинг биринчи қисмида санаб ўтилган масалалардан ташқари ногиронларни ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилиш соҳасидаги барча ижтимоий муносабатлар тартибга солиб турилади.

7-модда. **ССЖИнинг ногиронларни ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилишга тааллуқли халқаро шартномалари**

Агар ССЖИнинг халқаро шартномасида ушбу Қонунда кўзда тутилганига қараганда бошқача қоидалар белгиланган бўлса, халқаро шартнома қоидалари қўлланилади.

*— Бундан буён «корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар» деб юритилади.

II. НОГИРОНЛАРНИНГ ИЖТИМОИЙ КЎМАКЧИ СОҲАЛАРДАН ТЎСҚИНЛИКСИЗ ФОЙДАЛАНИШИ УЧУН ШАРТ-ШАРОИТ ЯРАТИШ

8-модда. **Ногиронларнинг уй-жойлардан ва ижтимоий кўмакчи соҳанинг бошқа иншоотларидан фойдаланишини таъминлаш**

Давлат идоралар, корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар ногиронларга (жумладан, ўриндиқли аравача ва етакловчи итлардан фойдаланувчи ногиронларга) уй-жойлардан, жамоат ва ишлаб чиқариш биноларидан, иншоотлар ва хоналардан фойдаланишлари, жамоат транспорти ва транспорт коммуникациялари, алоқа ва ахборот воситаларидан тўсқинликсиз фойдаланишлари, эркин йўл танлаш ва юриши учун шарт-шароит яратиб берадилар.

9-модда. **Ижтимоий кўмакчи соҳа иншоотларини лойиҳалаш ва қуриш чоғида ногиронларнинг эҳтиёжларини ҳисобга олиш**

Манзилгоҳларни лойиҳалаш ва қуриш, уй-жой даҳаларни ташкил этиш, лойиҳа ечимларини ишлаб чиқиш, бинолар, иншоотлар, жумладан, аэропортлар, темир йўл вокзаллари, денгиз ва дарё портлари, комплекслар ва ер ости иншоотларини қуриш ва реконструкциялаш, шунингдек, транспорт воситаларини, жумладан, якка тартибдаги транспорт воситаларини, алоқа ва ахборот воситаларини яратиш ва ишлаб чиқариш чоғида уларга ногиронлар кириши ва улардан фойдаланиши учун ана шу иншоотлар ва воситаларни мослаштирмай туриб, бу ишлар амалга оширилишига йўл қўйилмайди.

10-модда. **Ижтимоий кўмакчи соҳанинг мавжуд иншоотларини ногиронлар фойдаланиши учун мослаштириш.**

Транспорт, алоқа ва ахборотнинг амалдаги воситалари ҳамда ижтимоий кўмакчи соҳанинг бошқа иншоотлари (8 ва 9-моддалар) ногиронларнинг жамоат ташкилотлари иштирокида давлат ҳокимияти ва бошқаруви Иттифоқ, жумҳурият ва маҳаллий идоралари белгилаб берадиган тартибда ва шароитда ногиронлар кириш ва фойдаланиши учун мослаштирилиши зарур.

Ана шу иншоотларни ногиронлар кириш учун мослаштириш мумкин бўлмаган ҳолларда тегишли корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар ногиронлар эҳтиёжлари қондирилишини таъминлайдиган зарур чораларни ишлаб чиқишлари ва амалга оширишлари керак.

11-модда. **Уй-жой биноларини ногиронларнинг яшашига ва фойдаланишига мослаштириш**

Ногиронлар ёки таркибида ногиронлар бўлган оилалар яшаётган уй-жой бинолари ногиронларни оёққа турғазишнинг якка тарздаги режаларига мувофиқ равишда махсус воситалар ва мосламалар билан жиҳозланиши лозим.

Мазкур уй-жой биноларини шу уй-жой фондининг эгаси бўлган халқ депутатлари маҳаллий Советлари, корхоналар, ташкилотлар ва муассасалар жиҳозлайдилар. Якка тартибда қурилган уйларни жиҳозлаш халқ депутатлари тегишли Советлари ногиронларнинг жамоат ташкилотлари иштирокида белгилаб берган тартибда амалга оширилади.

Мазкур тадбирларни пул билан таъминлаш тартибини иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятларнинг қонунлари белгилаб беради.

12-модда. **Ногиронларнинг транспортга ҳамда ижтимоий ёрдамчи соҳаларнинг бошқа объектларига кира олишини таъминлашга доир вазифаларни бажармаганлик учун иқтисодий жавобгарлик**

Ушбу Қонун билан ишлаб турган транспорт воситаларини, алоқа ва ахборот ҳамда ижтимоий соҳанинг бошқа ёрдамчи объектларини ногиронлар чиқа оладиган ва фойдалана оладиган қилиб мослаштириш чора-тадбирларини бажармаган корхоналар ва ташкилотлар ногиронларнинг эҳтиёжларини қондириш учун зарур бўлган маблағни ССЖ Иттифоқи, иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятларнинг қонунларида белгилаб қўйилган тартибда тегишли бюджетига ўтказадилар.

Мазкур маблағдан фақат ижтимоий соҳадаги ёрдамчи объектларни ногиронларнинг эҳтиёжларига мослаштириш тадбирларини амалга ошириш учун фойдаланиш мумкин.

13-модда. **Ногиронларнинг маданий-томоша муассасаларига ва спорт иншоотларига киришини таъминлаш**

Давлат ҳокимияти ва бошқаруви маҳаллий идоралари ногиронларнинг физкультура ва спорт билан шуғулланишлари учун маданий-томоша муассасаларига ва спорт иншоотларига эркин кириши ва улардан фойдаланиши учун зарур шароитларни таъминлашга, шунингдек, махсус спорт анжомлари берилишини таъминлашга мажбурдирлар.

Ногиронлар иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятларнинг қонунларига мувофиқ юқорида санаб ўтилган хизматлардан текинга ёки имтиёзли шартлар билан фойдаланадилар.

14-модда. **Ногиронлар учун ижтимоий-маданий ҳамда спорт иншоотлари қуришни, жиҳозлашни ва сақлаб туришни пул билан таъминлашда корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг иштироки**

Корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар ногиронлар учун ижтимоий-маданий ҳамда спорт иншоотлари қуришни, жиҳозларни сотиб олишни ва сақлашни пул билан таъминлашга маблағ ажратишга ҳақлидир. Мазкур мақсадларга ажратилган маблағдан солиқ олинмайди.

15-модда. **Ногиронларга ижтимоий-маиший хизмат кўрсатиш**

Ногиронларга ижтимоий-маиший хизмат кўрсатиш, шу жумладан, озиқ-овқат маҳсулотлари, халқ истеъмоли моллари билан таъминлаш, коммунал ва бошқа хизматлар кўрсатиш ногиронларнинг жамоат ташкилотлари ва ижтимоий ёрдам муассасалари иштирокида халқ депутатлари маҳаллий Советлари белгилаб берадиган тартибда ва шартлар асосида амалга оширилади.

16-модда. **Ногиронлар учун моллар ва техника воситалари ишлаб чиқарувчи корхоналар ва ташкилотларга имтиёзлар**

Ногиронлар учун саноат моллари, махсус техника воситалари ва ўзга воситалар ишлаб чиқарувчи, шунингдек, ногиронларга хизмат кўрсатишга ихтисослашган корхоналар ва ташкилотлар учун ССЖ Иттифоқи, иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятлар қонунлари билан, шунингдек, халқ депутатлари маҳаллий Советларининг қарорлари билан белгилаб қўйиладиган тартибда ва шартларда имтиёзлар берилади.

III. НОГИРОНЛАРНИ ТИББИЙ, КАСБ ВА ИЖТИМОИЙ ЖИҲАТДАН ТИКЛАШ

17-модда. **Ногиронларни тиббий, касб ва ижтимоий жиҳатдан тиклаш вазифалари**

Давлат ногиронларни тиббий, касб ва ижтимоий жиҳатдан тиклаш системасини ташкил этади ва бу система қарор топиши ҳамда ривожланишига кўмаклашади. Мазкур система организмнинг бузилган ёки яроқсиз бўлиб қолган вазифаларини, ўзига ўзи хизмат қилиш қобилиятини, касб фаолиятининг хилма-хил турларига қобилиятини, шунингдек, ногиронларга тўлақонли турмуш тарзига имкон берадиган ва уларнинг ҳуқуқлари ҳамда мавжуд имкониятларини таъминлайдиган қобилиятларини қайта тиклашга ҳамда уларнинг ўрнини қоплашга қаратилган чора-тадбирлар мажмуидан иборат.

Давлат ногиронларни тиббий, касб ва ижтимоий жиҳатдан тиклаш, ногиронликнинг олдини олиш соҳасида илмий тадқиқотлар ўтказиш ва мутахассислар тайёрлашни ташкил этади ҳамда пул билан таъминлайди.

18-модда. Ногиронлар саломатлигини тиклашнинг якка тартибдаги режалари

Ногиронларни тиббий, касб ва ижтимоий жиҳатдан тиклаш тиббий-ижтимоий экспертиза асосида халқ депутатлари район, шаҳар Советлари томонидан ваколат берилган давлат идоралари ногиронларнинг жамоат ташкилотлари вакиллари иштирокида белгилайдиган тиклашнинг якка тартибдаги режасига мувофиқ амалга оширилади.

Ногиронга тавсия этиладиган саломатликни тиклашнинг якка тартибдаги режасида ана шу чораларнинг аниқ ҳажми, турлари ва амалга ошириш муддатлари, шунингдек, ижтимоий жиҳатдан бериладиган ёрдам турлари кўрсатилади.

19-модда. **Саломатликни тиклаш якка тартибдаги режасининг мажбурийлиги**

Ногиронлар саломатлигини тиклашнинг якка тартибдаги режаси тегишли давлат идоралари, шунингдек, корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар томонидан ижро этиш учун мажбурий ҳужжатдир.

20-модда. **Ногиронларнинг саломатлигини тиклайдиган муассасалар**

Жумҳурият идоралари ва маҳаллий идоралар ногиронлар саломатлигини тиклаш юзасидан ёрдамга эҳтиёжларини ва маҳаллий шароитларни ҳисобга олиб, ногиронларнинг саломатлигини тиклаш тармоқларини, шу жумладан, илмий-ишлаб чиқариш марказларини, доимий даволаш-профилактика муассасаларида тиклаш бўлимларини, махсус ўқув-тарбия муассасаларини, ихтисослаштирилган санаторий-курорт муассасаларини, ногиронларга ижтимоий-маиший хизмат кўрсатадиган ихтисослашган корхоналар ва муассасаларни барпо этадилар.

IV. НОГИРОНЛАРНИНГ БИЛИМ ОЛИШИ ВА КАСБГА ТАЙЁРГАРЛИГИ

21-модда. **Ногиронларнинг билим олиши ва касб тайёргарлиги учун шароит яратиш**

Давлат ногиронларнинг билим олиши ва касб тайёргарлиги учун зарур шарт-шароит яратишга кафолат беради.

Халқ таълими органлари соғлиқни сақлаш ва ижтимоий таъминот органлари билан биргаликда ногирон болаларнинг мактабгача ва мактабдан ташқари тарбиясини, ногиронлар саломатлигини тиклашнинг якка тартибдаги режасига мувофиқ умумий ўрта, ўрта махсус ва олий таълим олишини таъминлашга мажбурдирлар.

22-модда. **Ногирон болаларнинг мактабгача тарбияси**

Мактабгача ёшдаги ногирон болаларни тарбиялаш ҳамда уларга умумий тусдаги мактабгача тарбия муассасаларида саломатликни тиклашга зарур ёрдам бериш учун энг қулай имкониятларни яратиш мақсадида уларда ногирон болаларнинг тарбияланиши учун шароит яратилади.

Саломатлиги туфайли умумий тусдаги мактабгача тарбия муассасаларига қатнай олмайдиган ногирон болалар учун махсус мактабгача тарбия муассасалари барпо этилади.

23-модда. **Ногиронларнинг умумий ўрта, ўрта махсус ва олий таълим олиши**

Ногиронларга умумий ўрта, ўрта махсус ва олий таълим бериш умумий тусдаги ўқув юртларида, зарур бўлган ҳолларда эса махсус ўқув юртларида амалга оширилади.

Доимий даволаш профилактика ёки саломатликни тиклаш муассасаларида даволанаётган ногирон болалар учун ҳам ўқув машғулотлари ташкил этилади.

24-модда. **Ногирон болаларга уйда тарбия ва таълим бериш**

Ногирон болаларга умумий ёки махсус мактабгача муассасаларда ва ўқув юртларида тарбия ва таълим бериш имкони бўлмаган тақдирда, ота-оналарининг истаклари ҳисобга олиниб, бундай болаларга уйида тарбия ва таълим берилади. Бунда ота-оналаридан ёки уларнинг ўрнини босувчи кишилардан бирига иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятларнинг қонунларида белгилаб қўйиладиган тартибда ва шартлар асосида имтиёзлар берилади ва моддий жиҳатдан таъминланади.

Тегишли ўқув-тарбия муассасалари ногирон болаларни уйда ўқитишда ота-оналарга ёрдам беради.

25-модда. **Ногирон болаларнинг мактабдан ташқари тарбияси**

Ногирон болаларни ҳар томонлама уйғун камолга етказиш, уларда ижтимоий фаолликни, меҳнатга қизиқишни тарбиялаш, фан, техника, санъат ва спортга жалб этиш мақсадида халқ таълими идоралари, бошқа давлат идоралари ногирон болаларнинг мактабдан ташқари тарбиядан баҳраманд бўлишларини таъминлашга, бунинг учун зарур шарт-шароитларни яратишга мажбурдир.

26-модда. **Ногирон болаларга стационар муассасаларда тарбия ва таълим бериш**

Стационар муассасаларда мунтазам бўладиган ногирон болаларга ана шу муассасалар ижтимоий жиҳатдан ва турмушга ҳамда меҳнатга кўниктириш билан узвий боғлиқ ҳолда тарбия ва таълимнинг узлуксизлигини таъминлайди.

27-модда. **Ногиронларнинг касб тайёргарлиги ва уларнинг малакасини ошириш**

Ногиронларнинг касб тайёргарлиги ва уларнинг малакасини ошириш ўқув юртларида, корхоналарда ва ташкилотларда (ихтисослаштирилган ёки умумий тусдаги) тиклашнинг якка тартибдаги режасига мувофиқ равишда ижтимоий ёрдам муассасалари билан биргаликда таъминланади.

Касб тайёргарлиги ва малака ошириш даврида ногиронлар моддий жиҳатдан ССЖ Иттифоқи, иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятлар қонунларида белгилаб қўйиладиган тартиб ва шартлар асосида таъминланади.

28-модда. **Ногиронларнинг билим олиш, касб тайёргарлиги ва малака ошириш шакллари**

Ногиронларнинг билим олиши, касб тайёргарлиги ва малакасини ошириш турли шаклларда, шу жумладан, кундузги ҳамда кундузги-сиртқи шаклларда, ўзича тайёрланиш йўли билан, махсус гуруҳларда, синфларда ҳамда якка тартибдаги ўқув режалари асосида, шу жумладан, уйда ўқитиш йўли билан рўёбга чиқарилади.

29-модда. **Имо-ишоралар тили**

Давлат шахслараро мулоқот воситаси сифатида имо-ишоралар тилини тан олади.

Имо-ишоралар тилининг ҳуқуқий мақоми ва қўлланиш соҳаси ССЖ Иттифоқи, иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятлар қонунлари билан белгилаб берилади.

V. НОГИРОНЛАР МЕҲНАТИ

30-модда. **Ногиронларнинг меҳнат ҳуқуқини амалга ошириш**

Ногиронларнинг ижодий ва ишлаб чиқариш қобилиятларини рўёбга чиқариш мақсадида ҳамда улар саломатлигини тиклашнинг якка тартибдаги режаларини ҳисобга олиб, ногиронларнинг иш шароити оддий корхоналар, муассасалар ва ташкилотларда, ногиронлар меҳнати қўлланиладиган ихтисослаштирилган корхоналарда, цехларда ва участкаларда ишлаш ҳуқуқи таъминланади, шунингдек, қонун билан тақиқланмаган якка тартибдаги ва ўзга меҳнат фаолияти билан шуғулланиши таъминланади.

Ногиронлар билан меҳнат шартномаси тузишдан ёки хизмат юзасидан уни юқори лавозимга кўтаришдан бош тортиш, маъмурият ташаббуси билан ишдан бўшатиш, ногиронлиги учун уни ўз розилигисиз бошқа ишга ўтказишга йўл қўйилмайди. Тиббий-ижтимоий экспертизанинг хулосасига кўра, унинг саломатлиги касб вазифаларини бажаришга тўсқинлик қилган ёки бошқа кишиларнинг саломатлиги ва меҳнат хавфсизлигига таҳдид қилган ҳоллар бундан мустаснодир.

31-модда. **Ногиронларни иш билан таъминлаш**

Ногиронларни иш билан таъминлаш мақсадида давлат идоралари ногиронларнинг жамоат ташкилотлари иштирокида корхоналарда, муассасаларда ва ташкилотларда иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятларнинг қонунларида белгилаб қўйиладиган тартибда ишловчилар сонининг камида 5 фоизи (камида 20 киши) миқдорида ногиронлар учун иш жойлари ажратиш нормаларини белгилайди.

Ногиронлар учун иш жойлари ажратилишини таъминламаган ёки уларни ишга жойлаштиришдан бўйин товлаган корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар давлат ҳокимияти маҳаллий идораларига иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятларнинг қонунларида белгилаб қўйиладиган тартибда, ногиронларни ишга жойлаштириш ва уларга моддий ёрдам кўрсатиш билан боғлиқ ҳаражатларнинг ўрнини қоплайди.

Ногиронларнинг меҳнатидан фойдаланиш учун ногиронларнинг эҳтиёжларини ва маҳаллий хусусиятларини ҳисобга олиб, махсус корхоналар, цехлар ва участкалар барпо этилади.

Давлат ҳокимияти ва бошқаруви маҳаллий идоралари уйда ишловчи ногиронларга, шунингдек, якка тартибдаги меҳнат фаолияти билан банд бўлган ногиронларга мазкур фаолият учун хоналар ажратиб бериш, хом ашё сотиб олиш ва маҳсулотни сотишда зарур ёрдам беради.

32-модда. **Ногиронларнинг меҳнат шароити**

Корхоналарда, муассасаларда ва ташкилотларда банд бўлган ногиронларга якка тартибда тиклаш режасига мувофиқ равишда зарур меҳнат шароити яратилади.

Меҳнат шароити, шу жумладан, меҳнатга ҳақ тўлаш, иш вақти ва дам олиш вақти режими, йиллик ҳамда жамоа томонидан ёки якка тартибдаги меҳнат шартномасида белгилаб қўйиладиган қўшимча отпускаларнинг давомийлиги бошқа ходимларга қиёсан ногиронларнинг аҳволини ёмонлаштирмаслиги ёки уларнинг ҳуқуқларини чекламаслиги керак.

33-модда. **Ногиронлар меҳнати қўлланиладиган корхоналар учун афзалликлар ва имтиёзлар**

Умумий ишловчилар сонининг камида ўттиз фоизи ногиронлардан иборат бўлган корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар имтиёзли солиқ, пул билан таъминлаш ва моддий-техника таъминоти ҳуқуқидан фойдаланади.

Ногиронлар умумий ишловчилар сонининг эллик фоиздан кўпроғини ташкил этган тақдирда корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар солиқлар ва тўловлардан озод қилинади.

Ногиронлар меҳнатини қўлланадиган ва уларни иш билан таъминлайдиган корхоналар, муассасалар ва ташкилотларга солиқ солиш, уларни пул билан таъминлаш, моддий-техника таъминотининг имтиёзли тартиби ва шартлари ССЖ Иттифоқи, иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятлар қонунлари билан белгилаб берилади.

(Давоми тўртинчи бетда).

ССЖИ Олий Кенгашининг қарори

«ССЖИда ногиронларни ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилишнинг асосий негизлари тўғрисида»ги ССЖИ Қонунини кучга киритиш тўғрисида

ССЖИ Олий Кенгаши **қарор қилади:**

1. «ССЖИда ногиронларни ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилишнинг асосий негизлари тўғрисида»ги ССЖИ Қонуни 1991 йил 1 январдан кучга киритилсин, ушбу Қонуннинг 9, 10 ва 12-моддаларида кўзда тутилган қоидалар бундан мустаснодир.

2. Иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятларнинг Олий Кенгашларига иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятларнинг қонунларини «ССЖИда ногиронларни ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилишнинг асосий негизлари тўғрисида»ги ССЖИ Қонунига мувофиқ ҳолга келтириб олиш таклиф этилсин.

Иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятларнинг Олий Кенгашларига «ССЖИда ногиронларни ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилишнинг асосий негизлари тўғрисида»ги Қонуннинг қоидаларига асосланиб тегишли қонун ҳужжатларини қабул этиш тавсия қилинсин.

3. Белгилаб қўйилсинки:

а). Қонун 9-моддасида кўзда тутилган манзилгоҳларни лойиҳалашга ва қуришга, уй-жой даҳаларини шакллантиришга, бинолар, иншоотлар, комплекслар ва алоқа йўлларини қуриш ҳамда таъмирлаш учун, шунингдек, транспорт воситаларини, алоқа ва ахборот воситаларини ишлаб чиқариш учун лойиҳа ечимларини ишлаб чиқишга тааллуқли қоидалар 1992 йилнинг 1 январидан кучга киради;

б). Қонун 9-моддасида кўзда тутилган ижтимоий кўмакчи соҳаларнинг объектларини қуришга, шунингдек, транспорт воситаларини, алоқа ва ахборот воситаларини ишлаб чиқаришга ва сотиб олишга тааллуқли қоидалар 1995 йилнинг 1 январидан кучга киради.

4. Белгилаб қўйилсинки, ижтимоий кўмакчи соҳаларнинг барча ишлаб турган объектларини ногиронларнинг фойдаланиши учун мослаштириш (Қонуннинг 10-моддаси) 2000 йилнинг 1 январигача тугалланиши лозим, темир йўл вокзалларининг, денгиз ва дарё портларининг, аэропортларнинг, халқаро автобус бекатларининг биноларини қайта жиҳозлаш бундан мустаснодир. Ўша муҳлатдан бошлаб бу объектларни ногиронларнинг фойдаланиш учун мослаштирмасдан (ўриндиқли аравача ва етакловчи итлардан фойдаланиш ҳам шу жумлага киради) ишлатиш тақиқланади.

Мавжуд темир йўл вокзаллари, денгиз ва дарё портлари, аэропортлар, халқаро автобус бекатларининг биноларини ногиронларнинг фойдаланиши (шу жумладан, ўриндиқли аравача ва етакловчи итлардан фойдаланиш) учун қайта жиҳозлаш 1991 йилда бошланиб кечи билан 1995 йилнинг 1 январида тугалланиши лозим.

Поездларни ногиронлар учун қулай бўлган (шу жумладан ўриндиқли аравачаларни ва етакловчи итлардан фойдаланиладиган) камида битта вагон билан таъминлаш, шунингдек, айрим самолётларни, денгиз ва дарё кемаларини ногиронларнинг фойдаланиши учун мослаштириш 1993 йилнинг 1 январигача тугалланиши лозим.

5. Қонун 12-моддасининг ногиронларнинг транспортдан ва ижтимоий кўмакчи соҳаларнинг бошқа объектларидан бемалол фойдаланилишини таъминлаш соҳасидаги вазифаларни бажармаганлик учун иқтисодий жавобгарликни белгилайдиган қоидалар ушбу қарорнинг 3 ва 4-бандларида тегишли равишда белгилаб қўйилган муддатларда кучга киритилади.

6. Иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятларнинг Олий давлат ҳокимияти ва бошқаруви идораларига:

ушбу Қонуннинг 20-моддасида кўзда тутилган саломатликни тиклаш марказлари тармоғини ташкил этиш, уларни пул билан, моддий-техникавий воситалар ва кадрлар билан таъминлаш муддатлари ва тартиби тўғрисидаги;

бозор муносабатларига ўтиш шароитида ногиронларни ижтимоий ҳимоялашнинг муҳим тадбирларидан бири сифатида ногиронлар учун арзон халқ истеъмоли моллари заҳираларини вужудга келтириш ва шу молларни тақсимлаш тартиби ҳақидаги;

ихтисослаштирилган корхоналарни барпо этишда ва уларнинг моддий базасини мустаҳкамлашда ногиронларнинг жамоат ташкилотларига ёрдам бериш тўғрисидаги;

жумҳуриятлардаги ногиронлар жамиятларининг корхоналари моддий-техникавий таъминотини яхшилаш, улар учун буюмлар ва маҳсулот юборадиган корхоналар билан узоқ муддатли хўжалик алоқаларини сақлаб қолиш ва кенгайтириш ҳақидаги масалаларни ҳал этиш тавсия қилинсин.

7. ССЖИ Вазирлар Кенгаши 1991 йил 1 июлигача:

ССЖИ ҳукуматининг қарорларини «ССЖИда ногиронларни ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилишнинг асосий негизлари тўғрисида»ги ССЖИ Қонунига мувофиқлаштириб олсин;

мазкур Қонунга зид келадиган норматив ҳужжатларнинг ССЖИ вазирликлари, давлат қўмиталари ва идоралари томонидан қайта кўриб чиқилишини ва бекор қилинишини таъминласин;

саломатликни қайта тиклашнинг хусусий дастури тўғрисидаги Низом ишлаб чиқилишини таъминласин;

шахс ногирон деб топилиши учун асос бўладиган кўрсаткичлар рўйхатининг тайёрланишини таъминласин, болаликдан ногиронларга, Улуғ Ватан уруши даврида жароҳатланган, шикастланган, майиб бўлган кишиларга алоҳида эътибор берсин;

ногиронларнинг ижтимоий ҳимояланиши Иттифоқ жамғармасини ташкил этиш тўғрисидаги таклифларни тайёрласин;

бозор иқтисодиётига ўтиш даврида ногиронларни ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилишнинг аниқ-равшан чора-тадбирларини белгиласин.

8. ССЖИда ногиронлик муаммолари соҳасидаги давлат сиёсати асосий йўналишларининг ССЖИ Вазирлар Кенгаши тақдим этган концепцияси маъқуллансин.

ССЖИ Вазирлар Кенгаши Қонуннинг қоидаларини, шунингдек, ССЖИ халқ депутатлари айтган таклифларни эътиборга олиб, мазкур концепцияни амалга ошириш чора-тадбирларини 1991 йилнинг 1 июлигача тасдиқласин, яқин беш йил мобайнида қуйидаги вазифаларни:

ногиронларга юқори малакали тиббий мадад, шунингдек, дори-дармон билан ёрдам берилишини уюштириш;

саломатликни тиклаш ва ижтимоий таъминот мутахассисларини, жумладан, чет элларда ҳам тайёрлаш;

корхоналарда ногиронлар учун махсус иш жойларини вужудга келтириш; ногиронларнинг меҳнатидан фойдаланадиган ихтисослаштирилган корхоналар тармоғини ривожлантириш;

ногиронлик муносабати билан одамларга ижтимоий ёрдам беришнинг илмий асосланган қоидалари ва турларини ишлаб чиқиш;

ногиронларнинг Иттифоқ аҳамиятига молик темир йўл транспортидан ва транспортнинг бошқа турларидан фойдаланишда уларга қўшимча енгилликлар бериш вазифалари ҳал этилишини таъминласин.

ССЖИ Олий Кенгашининг Раиси
А. ЛУКЬЯНОВ.

Москва, Кремль.
1990 йил 11 декабрь.

Совет Социалистик Жумҳуриятлари Иттифоқининг Қонуни

ССЖИда ногиронларни ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилишнинг асосий негизлари тўғрисида

(Давоми. Боши учинчи бетда).

VI. НОГИРОНЛАРГА ИЖТИМОИЙ ЁРДАМ

34-модда. **Ижтимоий ёрдам турлари**

Ногиронларга пул тўловлари (пенсиялар, нафақалар, бир йўла бериладиган тўловлар), техника воситалари ҳамда бошқа воситалар, шу жумладан, автомобиллар, аравачалар, протез-ортопедия буюмлари, махсус шрифтли матбаа нашрлари, овозни кучайтириш аппаратлари ва сигнализаторлар билан, шунингдек, тиббий, ижтимоий ва касб жиҳатидан тиклаш ва маиший хизматга доир хизматлар кўрсатиш йўли билан ижтимоий ёрдам берилади.

Ногиронларни пенсиялар ва нафақалар билан таъминлаш тартиби пенсия ва ижтимоий таъминот тўғрисидаги қонунларда белгилаб қўйилади.

Ногиронларга бепул малакали тиббий ёрдам кўрсатиш тартиби ССЖ Иттифоқи ва иттифоқдош жумҳуриятларнинг соғлиқни сақлаш тўғрисидаги қонунларида белгилаб қўйилади.

Ногиронларни дори-дармонлар ва тиббий асбоблар билан таъминлаш, уларга техника воситалари ва ўзга воситаларни бериш, шунингдек, маиший хизмат кўрсатиш ССЖ Иттифоқи, иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятлар қонунларида белгилаб қўйилган тартибда бепул ёки имтиёзли шартлар асосида амалга оширилади.

35-модда. **Ногиронга техника воситаси ёки ўзга воситани бериш**

Ногиронга техника ёки ўзга восита саломатлигини тиклашнинг якка тартибдаги режасига мувофиқ равишда бепул ёки имтиёзли шартлар билан берилади.

Саломатлигини тиклашнинг якка тартибдаги режасида кўзда тутилган техника воситаси ёки ўзга воситани ногиронга давлат томонидан бериш мумкин бўлмаса ёки ногирон тегишли воситани ўз ҳисобидан сотиб олган бўлса, унга ССЖ Иттифоқи, иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятлар қонунларида белгилаб қўйиладиган тартибда шу харажатларининг ўрни қопланади.

36-модда. **Уйда хизмат қилиш, ногиронларга ижтимоий ёрдам берувчи стационар муассасалар**

Ижтимоий ёрдам идоралари бошқаларнинг қараб туриши ва ёрдамига муҳтож бўлган ногиронларга уйида ёки стационар муассасаларда тиббий ёки маиший хизмат кўрсатади.

Давлат бошқаларнинг қараб туришига муҳтож бўлган ногиронларга ижтимоий ёрдам стационар муассасалари тармоғини ривожлантиришга кўмаклашади.

37-модда. **Интернат-уйларда ва бошқа стационар ижтимоий ёрдам муассасаларида яшовчи ногиронларнинг ҳуқуқлари**

Ногиронларнинг интернат-уйларда ёки бошқа стационар ижтимоий ёрдам муассасаларида бўлиши шароити ногиронларга уларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари амалга оширилиши учун имкониятни таъминлаши ҳамда шахснинг эҳтиёжлари тўла қаноатлантирилишига кўмаклашиши лозим.

Саломатлигини тиклаш чоралари натижасида ногироннинг интернат-уйда ёки ўзга стационар ижтимоий муассасасида туриши учун зарурат қолмаган тақдирда давлат ҳокимияти маҳаллий органлари унга ушбу Қонуннинг 11-моддаси талабларига мувофиқ равишда қулай уй-жой майдони бериши керак.

Стационар муассасаларда яшаётган етим ногирон болалар ёки ота-оналарининг васийлигидан маҳрум этилган ногирон болалар балоғатга етгач, агар саломатликни тиклашнинг якка тартибдаги режасида ўзига ўзи хизмат кўрсатиш ва мустақил турмуш кечириш имконияти кўзда тутилган бўлса, шу режага мувофиқ навбатдан ташқари уй-жой олиш ҳуқуқига эгадир.

38-модда. **Ногиронларга ижтимоий ёрдам берувчи давлат идоралари**

Халқ депутатлари маҳаллий Советлари, уларнинг ижро ва идора қилувчи органлари, ижтимоий таъминот, соғлиқни сақлаш, халқ таълими, маданият, жисмоний тарбия ва спорт органлари ҳамда бошқа давлат идоралари ССЖ Иттифоқи, иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятларнинг қонунларига мувофиқ тиббий-ижтимоий экспертиза (врачлик-меҳнат эксперт комиссияларининг, ихтисослаштирилган эксперт хизматларининг, врачлик-маслаҳат комиссияларининг) хулосалари асосида ногиронларга ижтимоий ёрдам кўрсатадилар.

39-модда. **Ижтимоий ёрдамни пул билан таъминлаш манбалари**

Ижтимоий ёрдам Иттифоқ, жумҳурият бюджетлари ва маҳаллий бюджетлар маблағлари ҳисобидан, шунингдек, ташкилотлар ва фуқароларнинг ихтиёрий бадаллари ҳисобидан берилади.

Ногиронларга ижтимоий ёрдам кўрсатиш билан боғлиқ тадбирларни пул билан таъминловчи корхоналар, муассасалар ва ташкилотларга ССЖ Иттифоқи, иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятлар қонунларида белгилаб қўйиладиган тартибда ва шартлар билан солиқ солишда имтиёзлар берилади.

VII. НОГИРОНЛАРНИНГ ЖАМОАТ ТАШКИЛОТЛАРИ

40-модда. **Ногиронларнинг жамоат ташкилотларини тузиш ҳуқуқи**

Ногиронлар ва уларнинг номидан иш олиб борувчи шахслар ўз ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилиш, ўзаро мадад бериш ва хизмат кўрсатиш мақсадида ССЖ Иттифоқи, иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятларнинг қонунларида белгилаб қўйилган тартибда жамоат ташкилотларини, шу жумладан, турли жамғармаларни ташкил этиш ҳуқуқига эгадирлар.

Ногиронларнинг жамоат ташкилотлари учун давлат ҳокимияти ва ўзини ўзи бошқариш органларига сайлов чоғида, агар қонунда ўзга ҳолат кўзда тутилмаган бўлса, норма белгилаб қўйилади.

Давлат идоралари ногиронларнинг жамоат ташкилотларига ҳамда уларнинг манфаатларини ҳимоя қилувчи ташкилотларга ҳар томонлама мадад ва ёрдам беради.

41-модда. **Ногиронларнинг жамоат ташкилотларига бериладиган имтиёзлар ва афзалликлар**

Ногиронларнинг жамоат ташкилотлари ҳамда уларнинг корхоналар, муассасалари ва ташкилотлари солиқ тўлашда ССЖ Иттифоқи, иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятлар қонунларида белгилаб қўйилган тартибда имтиёзлар ва афзалликлардан фойдаланади.

Совет Социалистик Жумҳуриятлари Иттифоқининг Президенти М. ГОРБАЧЕВ.
Москва, Кремль. 1990 йил 11 декабрь.

СПОРТ

ФУТБОЛ

Цюрихда (Швейцария) бўлиб ўтган қуръа ташлаш натижасидан сўнг Европа совринлари учун чорак финалда ўзаро учрашадиган командалар аниқланди. Масалан, чемпионлар мусобақасида **«Спартак» (Москва) — «Реал» (Мадрид)**, «Милан» (Италия) — «Марсель» (Франция), «Црвена Звезда» (Югославия) — «Динамо» (Дрезден), «Бавария» (Германия) — «Порто» (Португалия) клублари куч синашадилар.

Соврин эгалари соврини турнирида **«Динамо» (Киев) — «Барселона» (Испания)**, «Манчестер Юнайтед» (Англия) — «Монпелье» (Франция), «Легия» (Польша) — «Сампдория» (Италия), «Льеж» (Бельгия) — «Ювентус» (Италия), УЕФА соврини учун эса «Брондбю» (Дания) — **«Торпедо» (Москва)**, «Болонья» (Италия) — «Спортинг» (Португалия) — «Аталанта» (Италия) — «Интер» (Италия), «Рома» (Италия) — «Андерлехт» (Бельгия) командалари курашни давом эттирадилар.

Учрашувлар 6 ва 20 мартда ўтказилади.

ХОККЕЙ

Москвада «Известия» рўзномаси соврини учун анъанавий халқаро мусобақа давом этмоқда. Унда айниқса мамлакатимиз хоккейчилари ҳужумкор ўйинлар кўрсатишаяпти. Вакилларимиз иккинчи матчни Финляндия терма командаси билан ўтказдилар. Учрашувнинг биринчи бўлимида ҳисоб очилмади. Танаффусдан сўнг хоккейчиларимиз ташаббусни батамом ўз қўлларига олдилар. Пировардида иккинчи бўлим давомида рақиблар дарвозасини тўрт марта ишғол этдилар. Финляндияликлар бунга битта шайба билан жавоб беришди, холос. Ўйиннинг охирги бўлимида яна иккита шайба киритган совет хоккейчилари 6:1 ҳисобида ғалаба қозондилар.

Чехословакия — Швеция матчи ҳам томошабинларда яхши таассурот қолдирди. Бу ўйинда швецияликлар 3:2 ҳисобида устун келдилар.

Мамлакат биринчилигида (тўпли хоккей) ўтказилган навбатдаги учрашувлар қуйидаги натижаларни берди: «Динамо» (М) — АСК (Хб) — 6:1, «Зоркий» — АСК (Св) — 4:4, «Старт» — «Кузбасс» — 5:5, «Строитель» — «Сибсельмаш» — 5:3, «Водник» — «Енисей» — 1:2, «Динамо» (Олмаота) — «Североникель» — 12:2.

БОКС

Тбилисида ўсмирлар ўртасида халқаро мусобақа бўлиб ўтди. Унда 114 нафар боксчи голиблик учун кураш олиб борди. Мусобақа давомида айниқса мамлакатимиз чарм қўлқоп усталари ўзларини кўрсатдилар. Пировардида А. Парванян, Р. Палиани, К. Гоголадзе, П. Гвасалия, Д. Қурбонов, Д. Акопян, В. Качарян, В. Кокоев, К. Канделаки ҳурмат шоҳсупасининг юқори погонасига кўтарилдилар. Шунингдек, туркиялик К. Онер ва руминиялик И. Ведуве мусобақа голиби бўлдилар.

СУЗИШ

Харьковда мамлакат соврини учун мусобақа ўтказилаяпти. Москвалик Дмитрий Волков 100 метрли масофага брасс усулида сузишда янги Бутуниттифоқ рекордини ўрнатди — 1 минут 01,70 секунд.

Мулоҳаза учун мавзу

САОДАТ ЙЎЛИ

Шанба куни нонушта чоғи фарғоналик дугонам Холисхон кириб келди.

— Мумкинми? Бугун дам олиш кунингиз-а? Суҳбатларингизни жуда соғиндим, — деди у қучоқ очиб кўришаркан.

— Заб келибсиз-да, бирга дам оламиз.

Икки юзи қип-қизил, соғлом, хушчақчақ бу қирқ ёшлардаги аёл Холисхон Ғозиева Қува районидаги Димитров номли жамоа хўжалиги дончилик бригадасини бошқаради. Меҳнат шуҳрати ордени, анчагина медаллар соҳибаси. Энг муҳими — юрагида ўти, орзу-ҳаваси бор. Ҳар йили далада иш камайган кунлари у Тошкентга бир келади. Дўстлари, танишлари билан суҳбатлашади. Янги спектаклларни томоша қилади. Шоиралар, санъаткорлар ижоди, ҳаёти билан танишади. Ўқиган китоблари ҳақида ўртоқлашади.

Бундан икки йил олдин келганида у: «Сора Эшонтўраеваникига борайлик, жон Санъат опа, Шу артисткани бир кўриб, суҳбатлашгим келади», — деб ҳеч қўймади. Бир даста гул олдик-да бордик, . Қаранг-ки, ҳамроҳим Сора опа билан бир зумда тил топишиб кетди. Бу зийрак, хушчақчақ аёлнинг гаплари санъаткорнинг ҳам қулфи-дилини очиб юборди. Суҳбат дилкаш бўлди. Ўша куни Ҳамза номли театрда Сора опа бош ролни ижро этадиган «Шошма, қуёш!» спектакли экан. Таклиф қилдилар. Бордик. Холисхоннинг ҳаяжонини, юзи-кўзидаги чўғни бир кўрсангиз эди ўшанда.

Ундан аввалги йили Холисхон мендан машҳур шоирамиз Зулфия опа билан таништиришни илтимос қилди. Шоира ҳузуридан бир олам таассурот билан чиқдик:

— Қишлоғимиз қизларига Зулфия опа ҳақида сўзлаб бераман. Шеърхонлик қиламиз. Қандай яхши бўлди! — деди Холисхон кўзлари ёниб, хазина топган одамдек суюниб.

Хуллас, у қизиқувчан, зийрак, ўқиб-ўрганиб, ҳаётни кузатиб борадиган аёл.

Мана, Холисхон яна Тошкентга келди. У билан чақчақлашиб, қуваликлар ҳақида сўраб-суриштириб нонушта қилгач, янги газетани олиб қарасак, Ҳамза номли театрда «Ҳазрати аёл», эртасига «Нажот истаб» спектакллари қўйиларкан.

— «Ҳазрати аёл»ни телевизорда кўргандирсиз-а, Холисхон? — дейман.

— Телевизорда кўрган бошқа, театрга бориб томоша қилган бошқа. Экранда битта артистнинг ҳолатини кўрсатса, иккинчиси панада қолади. Савлат тўкиб театр залига кириб борганнинг гашти бўлак... — у қиқирлаб, завқланиб кулади.

— Бўпти, борамиз.

Хуллас, шанба, якшанба кунлари Холисхон билан уйда мазали таом ҳозирлашга ҳам, иккала спектаклни томоша қилишга ҳам, дил-дилдан суҳбатлашиб, турли мавзуларда мунозара қилишга ҳам улгурдик.

Душанба куни у Фарғонага, мен ишга йўл олар эканмиз, икковимиз ҳам шод, қушдек енгил эдик.

Мен бу ерда дам олиш кунининг қандай ўтказганим ҳақида мақтанмоқчи эмасман. Йўқ, бир деҳқон аёлнинг маънавиятини таъкидламоқчиман, холос. Холисхон институтда ҳам, олий партия мактабида ҳам ўқимаган. Ўнинчи синфни тамомлаганидан бери далада ишлайди. Зиммасидаги мажбуриятларини ортиғи билан бажаради. Ҳа, унинг қизиқувчанлиги ҳаётига мазмун, ишига барака, билагига куч ато этаяпти. Турмуш ўртоғи, икки қиз, бир ўғли, тинч-тотув рўзғори, яхшигина уй-жойи бор. Вақти келганда санаторийларда дам олиб даволанишга ҳам, чет эл саёҳатига ҳам имкон топади. У кўп юриб, кўп кўргани, ўқиб-ўрганиб боргани учун ҳақ-ҳуқуқини таниб олган. Яшашни, меъёрида ишлашни билади. Бригадасида, масалан, ўтган йили ҳар гектар ердан 70 центнердан дон топшириб, Қувада энг юқори кўрсаткичга эришди. 4.900 тонна макка пояси топшириб, жамоа чорва озуқасига замин яратди. Бригада аъзолари, ўзи ҳам маошдан ташқари мўмай даромад олишди. Баъзиларга ўхшаб нолийдиган жойи йўқ.

КПСС Марказий Қўмитасининг ҳафталиги — «Учительская газета» шундай деб ёзганди: «Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг қарорига биноан 1990 йил халқаро саводхонлик йили деб эълон қилинди. Бугун ер юзида 889 миллион саводсиз одам бор. Балким, XXI аср бошида бу рақам бир миллиардга етар...».

Бизнинг жумҳуриятимиздачи? Ҳа, бизда бугун саводсиз одам йўқ ҳисоб. Ҳаммамиз ўқияпмиз, саводхонмиз. Лекин уни қандай тушуниш керак? Биз ҳар куни ўқиймизми? «Маош олганда имзо чекишни билсак бўлди-да», — деб йиллаб қўлига газета ёки журнал олмайдиган, театрга, расмлар кўргазмасига қадам босмайдиган, бой маънавий меросимизни билмайдиган ёки бирон китоб ўқиб, завқ-шавқ олмайдиган одамлар ҳали ҳам топилади.

Тошкентдаги 138-мактаб ўқитувчиси Зайтуна Маликовага ҳавас қиламан. У ўқиб, уқиб борадигина эмас, яхши асарларнинг мағзини чақиб, энг ибратли томонларини дугоналарига, мактабда эса ўқувчиларига шундай чиройли сўзлаб берадики, тинглаб нақ дилингиз яйрайди. Дам олиб, руҳингиз кўтарилади.

Зеро, ўқитувчининг вазифаси фақат дарс мавзуини тушунтириб, синфдан чиқиб кетиш эмас, ўқувчиларнинг, атрофдагиларнинг маънавий оламини бойитиш, ҳар куни, ҳар бир дарсда тарбия соатлари олиб боришдан иборат. Зайтуна опа шундай қилади. Бинобарин, унинг ўқувчилари доим саводхон.

* * *

Энди мана бу аёл эса...

Яқинда Абу Али ибн Сино номли шаҳар 1-клиник шифохонасида бир аёл билан битта хонада даволанишга тўғри келди. Уйда қолдиришга ишонмай, марваридларини, брилиант узук-зиракларини тақиб келган бу аёл ҳеч қачон ҳеч қаерда ишламаган экан. Майли, ишламаса, фарзандларини катта қилгандир. Мен бу томонини сира айбламайман. Лекин беҳисоб кийим-кечаклари ҳақидаги ҳикоясини эшитиб, тақинчоқларини, кундалик ейиш-ичишини кўриб ёқа ушладим. Уйидан келиб турган сархил олмалар, апельсин, қимматбаҳо конфетлар, бодом, кишмиш, ўрик, қази-қарта, пишлоқ, қаймоқ, ҳар куни икки маҳал иссиқ овқат... Биргина аёлнинг ҳар куни томоғидан ўтиб кетаётган таомлар нархи эр-хотин тинмай ишлайдиган бизнинг бир ойлик сарф-харажатларимиздан кўп, десам муболаға эмас. Ҳа, бир ойлик. Ҳар қандай маош билан бунақа еб-ичиб, бунақа кийиниб бўлмайди!

Мен бу ерда масаланинг бошқа, яъни маънавий томонини айтмоқчиман. Аёлни на китоб, на журнал, на радио, на телевизор, на театр, на шеърият қизиқтиради. У инсонга фақат кийимига қараб баҳо беради. Вассалом! Кундалик ҳаёти шундай. Беш маҳал номоз. Тасбеҳ ўгириб, эрини, болаларини фалокатдан, қуруқ тухматдан асрашни худодан сўраш, овқатланиш, кечқурун соат 9 да ухлаш. Муолажа эса — эри келтирган бир марта ишлатиладиган шприцларда (болажонларимизга эса етишмайди) уколь қилдириш, қўлини уқалатиш (у қўли оғригани учун касалхонага ётган).

Унга қандай кийимларингиз борлигидан, қудаларингиз дастурхонликми, йўқми — шулардан сўзласангиз, қулоқ солади ва ўзи ҳам шу ҳақда истаганча сўзлай олади. Бошқа гапларга хуши йўқ.

Унинг маънавий саводсизлигига яна бир мисол: юқорида айтганимдай эрини, болаларини, ўзини уззу кун дуо қилади-ю лекин бошқаларни нуқул қарғаб тилга олади.

— Анави ҳамшира қиз ўлгур, бирам ранги совуқки... Дўхтир бўлмай умринг калта бўлгур...

Мен албатта, жим туролмайман:

— Тоат-ибодат қилганингиз яхши, опажон. Лекин тоат-ибодат қиладиган одамнинг дили ҳам, тили ҳам, тани ҳам пок бўлиши кераклиги ўша ўқиётган номозингиз оятларида ҳам айтилгандир-а? Муҳаммад алайхиссаломнинг ҳадисларида ёзилишича, жаноб пайғамбаримиз ҳаттоки ёш болалар олдидан ўтиб қолсалар ҳам улардан олдин салом берар эканлар. Сиз эса ўзингиздан бўлак ҳаммани қарғайсиз. Одамларнинг яхши фазилатларини кўрмайсиз. Кўришни истамайсиз. Ахир у ҳамшираю дўхтирлар сизга тинмай парвона бўлишаяпти, муолажа қилишаяпти...

Аёл гапларимни эшитиб, ўзини эшитмаганга солади. «Увол бўлмасин» деб ўзига келтирилган таомларни тановвул қилиш билан овора. Кейин кекириб-кекириб (бунинг учун узр сўрамайди) ҳазм қилади.

— Сиз уйда нима иш қиласиз? Тикиш, чатиш, невара боқиш, ё бирон китоб ўқиш дегандай, — атай сўрайман аёлдан.

— Кўрпа-тўшаклару кийим-кечакларни қўшнига пул бериб тиктирамиз. — У керилиб айтади бу гапларни. — Невараларимга ота-онаси қарайди. Уй ишлари келинларимдан ортмайди. Мен дам оламан, номоз ўқийман. Ўсма қўяман, овқатланаман. Телевизорда фақат миниатюрани кўраман. Ухлайман.

— Бўлдими?

— Бўлди. Қолган вақт қуръон ўқиб, худо деб ўтираман...

— Ўша қуръонларнинг таржимасини биласизми?

— Йўқ!

Аёлнинг (у олтмиш ёшда экан, кўринишига қараб эллик ёшда дейсиз) соғлом жуссасига, қип-қизил бетига қараб қўяман.

— Ўша қуръони каримда ҳам, — дейман таъкидлаб, — оллоҳимиз ўз умматларига фақат еб, ухлаб, суст ҳаёт кечиришларини сира-сира раво кўрмаган, опажон?

Аёл бармоқларидаги тасбеҳ доналари гўё бир зум қотиб қолади. Ҳамхона бўлганимиздан бери биринчи марта у кўзларимга тикилиб қарайди...

* * *

Қўшнимиз — Муҳаммад Алининг уйига олимлар Бўрибой Аҳмедов, Бегали Қосимов, Пирмат Шермуҳамедов, Ботир Норбоев ва бир неча шоирлар рафиқалари билан гоҳ-гоҳ тўпланишади. Тарихдан, фалсафаю адабиётдан қизғин суҳбатлар, шеърхонлик бўлади. Бир-икки соат ичида қанчалар маънавий озуқа олиб, кўнглинг ёришади, дилинг яйрайди. Лекин афсуски, жуда кўп давраларда фақат ичкилик, ғийбат авж олади. Давра суҳбатларига бундоқ разм солсанг — ҳаммаси олий маълумотли. Ҳа, олий. Ҳаммаси туппа-тузук идораларда ишлашади. Лекин улар на бирон-бир фан сирларидан хабардор, на бирон сатр шеър ё ғазал ўқиб завқланишни билишади. На бирон-бир яхши инсоннинг фазилатлари қойил қолдиради, ё бировнинг бирон дарди ачинтиради. Билганлари овқат ейишу ичиб маст бўлиш. Бундай давраларга бориб, вақт кетгазганингга ачинасан. Ахир, дўстлар билан дийдор кўришиш, бир даврага тўпланишдан мақсад бир-бирига маънавият улашиш, кўнгилларига ёруғлик олиб кириш, бир-бирининг ютуқларидан озми-кўпми хабардор бўлиб, биргаликда қувониш, муаммоли саволи бўлса — биргаликда ҳал қилишдан иборат эмасми?

Қадим-қадимда кўпчилик саводсиз бўлган. Лекин тўпланиб, битта одамга китоб ўқитиб, кўпчилик тинглаган, завқ-шавқ олган. Боболар, оталар фарзандларини атрофларига тўплаб, китоб ўқиб, эртаклар айтиб беришган. Бунинг ёш авлод маънавий камолотига қанчалар таъсири борлигини яхши биламиз. Лекин...

Хўш, нима учун ҳозир йиғилишларда, тўйларда, ақалли тўртта одам тўпланганда ҳам ичкилик бизга ҳукмрон?! Нима учун оппоқ дастурхонимизнинг ярмини ичкилик эгаллаб олиши керак. Нима учун оталар уйга, интиқ бўлиб кутган фарзандлари ҳузурига маст ҳолда кириб келишлари керак? Нима учун ўзимизгина эмас, фарзандларимизни ҳам маънавий қашшоқ қилиб қўяяпмиз! Ахир, мастликни ҳеч қайси замон, ҳеч қандай қарор ёқлаб чиққан эмас-ку. Аксинча, ичкилик ҳаётимизни барбод қилиб, соғлиғимизни кемириб, обрўйимизни тушириб, энг муҳими — фарзандлар тарбиясига, соғлиғига, келажагига путур етказаяпти-ку.

Маънавиятни кўтариш ҳақида ҳаммамиз ўйлашимиз керак. Институтларга қабул вақтида талаба ўқиган китобларнинг рўйхати ва бу китоблар ҳақида қисқача фикрларини сўраш энг биринчи имтиҳон бўлса...

Маҳаллаларда, қишлоқларда китобхонлик, шеърхонлик кечалари тез-тез ўтказиб турилса, бунга ёшлар, аёллар, кексалар иштирок этсалар, қисқаси ҳар ким ўз маънавиятини ошириш ҳақида чуқур ўйлаб кўрса — бир қадам бўлса-да саодат сари қадам ташлаган бўлармидик? Ахир, ичган тузимизни оқлаш, шу тузнинг оппоқлигини тушуниб етишимиз керак-ку! Ана шунда она тилимизни ривожлантиришга ҳам, тарбия масаласига ҳам қисса қўшган, ўзлигимизни пича бўлса-да, таниб, қаерда нима ҳақда сўзлашни билиб олган бўлармидик?

Санъат МАҲМУДОВА.

Яқинда Хоразм вилоятининг Шовот районида маҳаллий саноат комбинати иш бошлади. Бу ерда гул тасвири туширилган чиройли гиламлар, миллий кийим-кечаклар тайёрланаётгани ҳаммага маъқул бўлмоқда. Айниқса ёғоч ўймакорлиги цехида ишланаётган буюмларни аҳоли катта мамнуният билан харид қилмоқда.

СУРАТДА: гилам цехининг ишлаб чиқариш устаси Д. Рўзимова тўқувчи шогирдлари даврасида.

Р. ЖУМАНИЁЗОВ олган сурат. (ЎзТАГ).

Муҳаррир Н. ЁҚУБОВ.

Ойнаи жаҳонда

21 ДЕКАБРЬ, ЖУМА

● ЎзТВ I

11.25 Кўрсатувлар тартиби.
11.30 «Электрлаштириш — даврлар мулоқоти». Телефильм.
12.00 «Бобур». Пиримқул Қодировнинг «Юлдузли тунлар» романи асосида кўп серияли видеофильм. 1-қисм (такрор.).
13.20 «Аленушка ва солдат». Мультфильм.
13.40 Такрорий фильмлар экрани. «Қайта терговв». Бадиий фильм («Ленфильм»).

* * *

18.00 Кўрсатувлар тартиби.
18.05 Янгиликлар.
18.10 «Қимматбаҳо бандероль». Мультфильм.
18.20 «Элга хизмат: талаб ва таклиф».
18.50 «Ёшлик оқшоми».
19.30 «Ахборот» (рус тилида).
19.50 «Муҳаббат боғи». Мусиқий кўрсатув.
20.25 Тижорат хабарлари.
20.30 «Ахборот».
20.50 Ўзбекистон телевидениеси ва радиоси Юнус Ражабий номидаги мақомчилар ансамблининг концерти.
21.30 Москва. «Время».
22.00 «Бобур». Пиримқул Қодировнинг «Юлдузли тунлар» романи асосида кўп серияли видеофильм премьераси. 2-қисм.
23.20 Эртанги кўрсатувлар тартиби.

● ЎзТВ II

19.00 Кўрсатувлар тартиби.
19.05 «Бу оқшомда» (рус тилида).
20.00 «Пульс». Информацион кўрсатув (рус тилида).
20.10 «Бу оқшомда» кўрсатувининг давоми.

ДУШАНБЕ КЎРСАТАДИ:
21.30 Москва. «Время».

22.00 «Камалак». Покистон халқ қўшиқлари.
22.25 «Немислар шифохонасига ташриф». Бадиий фильм. 2-серия.

● МТ 1

7.00 «120 минут».
9.05 Мультфильмлар: «Қорбобо ва ёз», «Акчадон».
9.35 «Парнас сари бир босқич».
9.50 «Сўз» адабий-бадиий программасига илова. Останкино концерт студиясида ёзувчи В. Кожиновнинг китобхонлар билан учрашуви.
11.50 И. Стравинский. Уч қисмли симфония. Гамбург «Академия» оркестри чалади. Дирижёр — Э. Ланпсон.
12.15 «..16 ёшгача ва ундан катталар».
13.00 «Время».

* * *

17.15 «Мальта. Дўстлик байрами». Мальтада Россия маданияти ойлиги ҳақида.
17.50 Москва триоси чалади.
18.15 «Агар сиз...».
19.00 «Олтин антилопа». Мультфильм.
19.30 «Миллиардлар қандай бўлинади». Ямални саноат нуқтаи назардан ўзлаштириш муаммолари.
20.30 «ВИД» таништиради: «500 программаси», «Мўъжизалар майдони» капитал томошалари».
21.30 «Время».
22.00 Ички ишлар вазирлигининг маълумотларига кўра.
22.15 «...Бу бўлган... бўлганди...».
22.35 Коллаж.
22.40 «ВИД» таништиради: «Взгляд», «Веди», «Эм-ти-ви».
01.40 «ТСН».

● МТ II

9.00 Эрталабки бадантарбия машқлари.

Ўқув программаси

9.15 «Фламинго». Илмий-оммабоп фильм.
9.35, 10.40 Адабиёт. 5-синф. М. Ю. Лермонтов. «Бородино».
10.00 Инглиз тили. 1-йил шуғулланаётганлар учун.
10.30 «Реберсинг». Илмий-оммабоп фильм.
11.05 Инглиз тили. 2-йил шуғулланаётганлар учун.
11.35, 12.35 Адабиёт. 6-синф. В. Г. Короленко. «Ертўла болалари».
12.05 «Вивлиофика». 9-кўрсатув.

*

13.05 Такрорий телефильмлар сеанси. «Ўн олти шаҳарлик ўн олти қиз» (Венгрия).

* * *

17.30 Фигурали учиш. ССЖИ чемпионати. Жуфт бўлиб учиш. Эркин программа. Минскдан кўрсатилади.
18.15 **ССЖИ халқ депутатларининг тўртинчи съездида.**
20.15 Тунингиз хайрли бўлсин, кичкинтойлар! «Ўн икки ой». Мультфильм. 1-қисм.
20.30 **ССЖИ халқ депутатларининг тўртинчи съездида.**
21.30 «Время» (сурдо таржимаси билан).
22.00 Хоккей. «Известия» рўзномасининг соврини учун халқаро турнир. Финляндия — Швеция терма командалари. 3-давр. В. И. Ленин номидаги Марказий стадионнинг Спорт саройидан кўрсатилади.
22.40 Коллаж.
22.50 Хоккей. «Известия» рўзномасининг соврини учун халқаро турнир. ССЖИ — ЧСФЖ терма командалари. В. И. Ленин номидаги Марказий стадионнинг Спорт саройидан олиб кўрсатилади.

Д. 1993. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12